

ГОДИШЕН ОТЧЕТ

НА РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – ВРАЦА
ЗА 2021 ГОДИНА

ГОДИШЕН ОТЧЕТ

ЗА ДЕЙНОСТТА НА РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – ВРАЦА ПРЕЗ 2021 ГОДИНА

Отмина още една година под знака на динамично променяща се и често трудно предвидима икономическа, политическа, пандемична и социална обстановка в страната. Именно заради нестихващата вече втора година пандемия Врачанският музей трябваше да преодолява сериозни трудности, свързани най-вече с популяризирането на културното наследство, произтичащи от честите ограничителни заповеди на Министъра на здравеопазването. В работата и в ежедневието ни трайно се установиха непознатите за годините преди 2020-та термини като инфекция, карантина, маски, страх, дистанция, дезинфекция, дисциплина, здравни мерки, епидемиологична обстановка, ваксини, локдаун, пак ваксини, мутации в изучаване на гръцката азбука и бустерни дози. Въпреки това и въпреки всички ограничителни мерки Регионален исторически музей – Враца запази позициите си като водеща за страната музейна институция и през 2021 година. Но епидемията нанесе тежък удар и на нас. В самото начало на годината внезапно ни напусна дългогодишната уредничка в отдел „Нова история“ Мирослава Топалова - мир на душата ѝ.

Както при всички културни институции, така и в работата на нашата през цялата 2021 година трябваше да се съобразяваме с разхлабването и затягането на ограничителните мерки по отношение на планираните дейности и най-вече тези, свързани с провеждането на културни мероприятия и събития, касаещи събирането на повече хора. При тази обстановка през летните месеци дворът на ЕВК „Св. Софроний Врачански“ за поредна година се оказа удобно и подходящо място за реализиране на културни събития като концерти или предизборни събития на открито. Това обстоятелство, макар и временно даде доза оптимизъм и надежда преди да ни сполети поредната вълна на зараза през есента. При спазване на всички предпазни мерки експозициите на РИМ-Враца бяха отворени през цялата година. През топлите месеци на годината групите, бяха разделяни на части и насочвани в различни експозиционни пространства, но без беседи, а през времето на действие на забранителни мерки се допускаха само единични посетители. В тази връзка констатираме една устойчива за годината тенденция. Наричам я „семеен туризъм“, който измести туроператорите и големите групи. Експозициите на музея бяха посещавани от ограничен брой посетители по 3 до 6 човека, като най-силните дни бяха съботите и неделите. Това обстоятелство затвърждава нашата работна стратегия, музеят да е отворен за посетители през 362 дни в годината.

Настоящият отчет има за цел да представи изчерпателна информация за свършеното през 2021-ва година с постигнатите добри резултати, слабости или неуспехи на музейните работници в изпълнение на отговорните задачи по изучаване, опазване, представяне и популяризиране на богатото културно наследство в региона. В контекста на пандемията и усложненията, които възникват поради сложния ни статут като музейна институция, съобразно българското законодателство: от една страна РИМ-Враца ръководен методически от Министерството на културата с финансов обезпечение от държавния бюджет, а от друга страна административно подчинен на община Враца и дофинансиран в някои дейности от нея, може да се каже, че преодолявахме изпитанията

и продължаваме напред. От тази особеност произлизат взаимоотношенията ни с другите държавни, общински, научни и културни институции, което налага да я повтаряме във всеки годишен доклад.

Дейността на РИМ-Враца е специфично отражение на актуалната политическа и икономическа ситуация в България, която през изминалата година беше различна спрямо предходните. Тази специфична особеност дава своето съществено отражение във всички аспекти на нашата работа и е свързана с осигуряване или не на нужната подкрепа от държавни, регионални и местни институции, както и от неправителствени организации, което е определящо за микроклимата, мотивацията и настроенята сред музейната колегия. Със задоволство констатираме продължаваща устойчивост и надграждане във финансовото подсигуряване на регионалните музеи, продиктувани от относителната стабилност в държавата през изтеклата година въпреки пандемията и енергийна криза. Това дава и известна сигурност в работата на музеите, но и усещането за ескалираща криза във всички обществени сфери, създаващо несигурност относно работата ни. Втората година на втория мандат от управлението в нашия град на амбициозния екип начело с кмета господин Калин Каменов, мина под знака на предпазливост, дисциплина, предвидимост и стабилност. Въпреки несигурната политическа обстановка се запази усещането за устойчива държавна подкрепа, изразяваща се в продължаващо подобряване инфраструктурата в града, на финансовата и икономическа обстановка. Комуникацията с общинската администрация остана добра, което до някъде улесни взаимодействието ни при решаване на специфичните задачи и предизвикателства на изминалата година. Поисканото от нас като музейни специалисти на ниво институция за реализиране на различни културни или административни задачи, бе лоялно и професионално изпълнено. Очаквано взаимодействията ни с новия заместник кмет по КССМДТИ господин Александър Владимиров дадоха първите положителни резултати относно работата на институцията и новата визия към културата в града.

Глобалната пандемия продължи да руши устойчивите до момента физически контакти за реализиране на културни събития от международен характер и те с някои изключения се заменяха с виртуални. За втора година националните празници, международните прояви като „Нощ в музеите“, „Дни на наследството“, „Ден на будителите“, второ-юнските чествания, мероприятия, свързани с събития и личности от историята на Враца и региона в повечето случаи не се реализираха.

Принципите на управление остават непроменени. Те се основават на действащата нормативна уредба, която се прилага равнопоставено за всички служители. Основните изисквания към работещите в музея са: зачитане достойнството и идентичността на специалистите, откритост, коректност, толерантност, колегиалност, професионализъм, отговорност към служебните задължения, устойчивост в поетите ангажменти, генериране на нови и оригинални идеи, подкрепа на научното израстване, демократизъм, защита правото на труд, професионални изяви и в резултат на постигнати резултати адекватно възнаграждение. Няма как работещ в РИМ-Враца, който не спазва тези принципи, да очаква толерантност и високи възнаграждения, при положение, че за всички са видни социалните придобивки, за които преди няколко години можеше само да се мечтае. Трябва да е ясно, че музея не е организация за социално подпомагане, а който не спазва посочените принципи и не дава изискваните съобразно нормативната уредба резултати, не може да очаква и съответните допълнителни финансови придобивки.

Предвид на високите и динамични изисквания към музеите в изминалата трудна, година РИМ-Враца продължава да дава своя принос за културния напредък и социалното общуване, функционирайки като съвременен културен и научен център за акумулиране и адекватно представяне на добитата информация от дълбоката древност до съвременното

в динамично променящата се технологична и социална среда. Адекватно на новите тенденции поддържахме засиления интерес към виртуалната комуникация с публиката, към виртуалното представяне на културните ценности и организирани събития. Музеят ни остава лоялен партньор в устойчивото развитие чрез опазване и социализиране на наследството, в защитата и популяризирането на културното многообразие, в предаването на научни знания, в развитието на образователната политика, ученето през целия живот, социалното сближаване с принос в икономиката на туризма (до колкото бе възможен), съобразно *европейските директиви*. През пандемичната и политически несигурна 2021 година Врачанският музей запази позициите си като устойчива институция с идеална цел в служба на обществото и неговото развитие, достъпна за обществеността, която придобива, съхранява, изследва и представя материалното и нематериално наследство и неговата околна среда, с образователни, научни и развлекателни цели.

Макар със силно намалени заради пандемията възможности продължихме да доказваме, че музея може да бъде икономически участник и да допринася за създаващи приходи дейности, активно да участва в икономиката на туризма, като с продуктивни събития да допринася за качеството на живота в региона, но и с рационална стратегия за използваните помещения и експонати или за изнесени събития „на терен“, да генерира допълнителни приходи. Същевременно музеят остана отворен за всички изпитващи физически затруднения за достъп до културните ценности, включително хората в неравностойно положение, както и напълно достъпен с безплатен вход в дните на националните, регионалните и духовни празници при осигурен достъп до музейните експозиции през 363 дни в годината.

Наша отговорност остава каузата, наречена **Музей** като обществена институция, работеща в полза на хората, която е лицето на града и един от символите му. Това не кореспондира по никакъв начин с „лицемерни игрички и комбинации“ търсещи лична полза за сметка на публичната културна организация и хората, отдадени за нея.

Продължиха традиционно добрите и градивни отношения с Дирекция „Културно наследство“ и фонд „Култура“ при Министерство на културата, особено при участието ни в престижни, международни прояви и проекти. Като нагледен пример е успешната реализация на поредния археологически сезон, финансиран по целевата програма за подкрепа на археологическите проучвания към министерството на една редовна археологическа експедиция и спечеления проект за енергийно финансово подпомагане. Запази се ползотворното сътрудничество с Областна администрация, като подкрепата и партньорството бяха двупосочни. Областна администрация Враца продължи да оказва сериозна подкрепа и да получава от нас същото по отношение на работата върху актуални за годината програми, проекти и други мероприятия. Отново с благодарност изтъкваме проявените разбиране, съпричастност към музейната кауза и добронамерени действия от страна на Общински съвет Враца и действащите към него постоянни комисии, особено при разрешаването на конкретни проблеми, свързани с финансирането и дофинансирането на наши дейности, както и при търсене на решения по възникнали текущи музейни проблеми.

Продължи активното сътрудничество на нашите специалисти със съответните научни институти към БАН, както и с културните институции от местен, регионален и национален мащаб при изпълнение на специфичните задачи, свързани със събирателската, научно-изследователската и популяризаторската дейност на РИМ–Враца. То остана все така устойчиво и ползотворно, макар и силно редуцирано заради пандемията, която наложи част от планираните съвместни дейности да бъдат отложени. Пандемичната обстановка е причината за съществения спад при съвместна работа с

читалищата в общината и областта, както и с учебните заведения от всички нива на обучение. Въпреки този спад проявените активност, постоянство, инициативност, новаторство и изобретателност от някои колеги, дават ползотворни резултати, каквото е и основното изискване към работата ни. Постигнатото, особено при взаимодействието с младите хора, показва, че това е правилния път, който трябва да бъде следван със същата устойчивост и ще има пълната подкрепа от ръководството на музея.

Партньорството ни с Областна дирекция на МВР – Враца и Районните управления в региона се определяше от работата по опазване на културното наследство в област Враца и Северозападна България в специфична културна, правна и икономическа среда при променяща се нормативна уредба. Археолозите на музея и Йоана Нанкова активно сътрудничаха по изготвяне на експертни становища на иззети незаконни движими културни ценности, както и по отношение на посегателства над недвижими такива.

Сигнално-охранителна защита на музея не претърпя особена промяна спрямо предходната година. Фирма БАТ СОТ ЕООД продължи успешното осъществяване на електронната охрана. С нея запазваме много добри професионални и партньорски отношения. За втора година физическата охрана на музея се изпълнява от фирма СИТИ ООД, чиито служители стриктно спазваха задълженията си. При това добро и отговорно сътрудничество с частните охранителни фирми, продължавам да констатирам липсата на всякаква правна логика относно електронната защита на музея, съхраняващ и опазващ ценности към „държавния музеен фонд“ (б.а., цитат от Закона за културното наследство) да са поети само от частни фирми, без никакво държавно участие. Благодарни сме на частните фирми с които работим за коректното и професионално изпълнение на нелеката задача и отговорност по охрана на културното наследство в музея. Налагащите се подобрения и актуализации в наличната охранителна техника се извършваха своевременно и охранителните фирми коректно изпълняваха своите задължения по денонощна охрана.

В тази връзка продължиха да функционират системите за видеонаблюдение в двата музейни сектора. Компетентната им поддръжка и безотказна работа осигури допълнителна сигурност в Централната сграда на музея и в ЕВК „Св. Софроний Врачански“.

Ситуацията с пожаро-известителната техника в Централната сграда на музея остана без промяна. Тя функционира, но има редица недостатъци.

Продължиха традиционните ни контакти с представители на Търговско-промишлена палата Враца, на Природен парк „Врачански балкан“, на неправителствените организации, на частния сектор, на бизнеса (Ротари клуб) и на финансовите институции в резултат на което продължи планирането за реализиране на редица инициативи и атрактивни събития, но пандемията отново наложи те да бъдат отложени. Активно продължихме сътрудничеството си с Младежки дом – Враца и с Младежки център-Враца, чрез което за поредна година демонстрирахме своята отвореност за всякакъв тип инициативи обърнати към хората от всички възрасти. Запазахме традиционното си сътрудничество със сродни музейни институции, училища, читалища и общественици. Това са НАИМ-БАН, ИМ-Велинград; НИМ, ИМ-Батак, РИМ-Плевен, РИМ-Видин, РИМ-Монтана, ИМ-Оряхово, Градска художествена галерия – Мездра, Софийска градска художествена галерия, Софийски университет „Свети Климент Охридски“, Народно читалище „Никола Вапцаров“ град Криводол, СУ „Козма Тричков“ - Враца, ПМГ „Акад. Иван Ценов“ – Враца; ИОУ „Васил Левски“ и ПЕГ „Йоан Екзарх“ – Враца; филиалът на ЮЗ университет „Неофит Рилски“; терапевтичен комплекс „Узунови“; народно читалище „Фар 1930“ с. Паволче; народно читалище „Развитие 1869“ гр. Враца и Северозападната задруга на майсторите на стари занаяти гр. Враца.

Отзивчиво домакинствахме на прояви свързани с културни и обществени събития. Това са документалната изложба „Батак 1876 г. Хроника на една безсмъртна пролет“ на ИМ Батак (10 февруари); гостуваща изложба „Великденски яйца от България - минало и настояще“, подготвена от ИМ Велинград (27 април); семинар на тема „Организиране и маркетинг на събития - туристическа атракция проведен от ЕкоТур Консултинг и Фондация „Америка за България“ (21 май); изложба на съвременно изкуство „What’s next?“ с куратор Галина Димова (31 май) представяща творби на десет български художници и колективи, посветени на актуални теми, свързани с пандемията и последствията от нея); тържествено връчване на дипломи на зрелостници от ИСУ „Отец Паисий“ (15 юни); концерт на „Симфониета Враца“ в двора на ЕВК „Св. Софроний Врачански“ (7 септември); изложба с произведения от Националния ученически пленер по графика и живопис „Врачанска есен 21“ (28-30 септември); церемония по награждаване на призьорите в конкурса за съвременно художествено-пространствено оформление на зала "Тракийски съкровища" в РИМ-Враца, реализиран с подкрепата на фондация "Америка за България" и изложба "Тракийски съкровища и традиционно златарство във Враца" с класираните проекти (29 септември); изложба „20 години Ротари клуб“ (12 ноември).

На 2 октомври в Голямата зала ХГ „Иван Фунев“ при РИМ-Враца бе представен алманахът „Под лъчите на слънцето“ – събитие, организирано от Конфедерация на българските писатели – Враца (2 октомври).

РИМ-Враца оказва съдействие със снимки и информация за изработването на табла за изложбата "Дванадесет незапомнени, но значими български революционери", организирана от Ученически общински съвет и Община Враца по повод националния празник 3-ти март (таблата бяха изложени пред сградата на Община Враца).

Гостувахме с наши експонати на РИМ-Плевен по повод 145 години от Априлското въстание и гибелта на Ботевата чета (14 май). Мобилната ни изложба „Престилчена феерия“ бе подредена последователно в „Дом на енергетика“ – гр. Козлодуй (7 май) и в Младежки дом – гр. Враца (23 юни).

Видно е, че мероприятията и събитията, свързани с гостуващи организации в пространствата на музея намаляват значително в сравнение с предходната година с основната причина – пандемията.

През 2021 година **щатът** на музея по отношение на щатните бройки се запази непроменен, но настъпиха няколко промени в личния състав. Първата е свързана с внезапната смърт на дългогодишната уредничка в отдел „Нова история на България“ Мирослава Топалова в самото начало на годината. След продължителен подбор през месец август работата в този отдел бе поета от Валентина Любомирова с пожелания за повече амбиция и отдаденост в музейната работа. През месец май излезе в пенсия завеждащия отдел „Етнография“ Недка Димитрова, а на освободеното място бе назначена Александра Тодорова, която прояви завидно търпение за да поеме тази длъжност. Пожелавам ѝ повече увереност и професионално израстване! В началото на месец юли бе освободен поради преместване на друга работа още един ветеран на Врачанския музей – доц. д-р Нарцис Торбов. Пожелаваме му успех в новата професионална реализация.

Изключително неприятно впечатление остави съдебната сага, предизвикана от Красимир Григоров, който след подписано предизвестие за освобождаване поради навършени трудов стаж и възраст и след даден от него прощален коктейл за музейната колегия, заведе съдебен иск за възстановяване на работното място, използвайки слабости в Кодекса на труда и съдебната система. Това недостойно поведение, целящо финансови

облаги за сметка на всички музейни работници, претърпя фиаско. А изводите за действителната същност на този индивид, оставям на читателите.

За поредна година не получихме положително решение по исканата от нас поне една допълнителна щатна бройка за уредник в направление „Нумизматика и епиграфика“. След напускането на д-р Нарцис Торбов с тази функция бе ангажирана Йоана Нанкова от отдел „Етнография“, а Александра Петрова по ръководството на отдел „Археология“. Хроничната липса на достатъчен брой обслужващ персонал, ангажиран с поддържането и хигиенизирането на музейните помещения, на експозиционните зали и прилежащи площи, обхващащи около 8-9 дка, си остава сериозен проблем. Само две щатни хигиенистки са крайно недостатъчни в сравнение с петте щатни бройки в периода до 2006 година. Въпреки това хигиенистките продължиха съвместно и отговорно да се справят със специфичните си задачи, съответно в Централната сграда на музея Цветанка Ценова и в ЕВК „Св. Софроний Врачански“ Нина Йолова. През 2021-ва година изтече ангажираността по програмата за временна трудова заетост в ЕВК „Св. Софроний Врачански“ на Евгени Христов, което допълнително усложни поддръжката на откритите и закрити пространства там.

Поради пандемичната обстановка оставаме на изчакване за реализацията на подготвените от Община Враца проекти с подробни КСС за ремонт на повредените къщи в двата етнографско- възрожденски комплекса.

Работата на музейната институция е в пряка зависимост от наличните финансови средства като балансираност в приходите и разходите, определени от **бюджета** на РИМ-Враца.

В изпълнение на Правилника за вътрешния ред и работата на РИМ-Враца, регламентиращ спазване принципите за добро финансово управление и прозрачност на публичните средства, както и за управлението и разходването им по законосъобразен, икономичен и ефективен начин, анализът на финансовата част в настоящия доклад е представен в подробен и изчерпателен вид.

Бюджетът на РИМ-Враца се базира на решение 790 на Министерски съвет от 30 октомври 2020 година за повишение на единния стандарт за издръжка на щатна бройка от 16 655 лв към 2020 година на 18 321 лв. Допълващият стандарт за закрити площи, касаещ РИМ-Враца е фиксиран на 36 150 лева. Отново остана „на трупчета“ с „добри пожелания“ настояването ни чрез „Сдружението на музеите в България“ за отпускане на допълнителни средства за поддържане на откритите музейни пространства. Наличният ограничен финансов ресурс би трябвало да покрие увеличената от 01 януари 2021 година минимална работна заплата, както и процентът повишение на брутната такава с до 10%. Реалното увеличение на минималната работна заплата бе 6,6% (от 610 на 650 лв), а на брутната 3,1%. От тези данни се вижда тенденция към бавно и мъчително повишение финансовата рамка по отношение регионалните функции на музея, което в брутен израз означава 47 241 лв. Това обаче не разрешава проблема, касаещ недостигът на финансови средства за пълноценна работа на музея, предвид огромните открити площи и пространства, които РИМ-Враца обслужва и поддържа. Тук отново известна подкрепа оказва Община Враца, която поемаше незапълнената част от собствените ни разходи по дофинансирането в размер на 20 000 лв, което обаче е значително намаление на средствата по това перо спрямо 2020 година, когато те възлизаха на 22 050 (и 36 701 лв през 2019 година). Наложеният ни данък смет, който е реално противоречие със закона за закрила и развитие на културата, остана непроменен. Благодарение на дисциплинирана фискална политика и стриктен контрол през изминалата година бюджета на музея остана балансиран и изпълнен със значителни икономии при пълноценно реализирани дейности, видно от приложената таблица, съставена по данни

на отдел „Счетоводство“ относно бюджетното изпълнение на приходите и разходите на РИМ-Враца през 2020 и 2021 години.

**СРАВНИТЕЛНА СПРАВКА
ЗА БЮДЖЕТНОТО ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ ПРЕЗ
2020 г. и 2021 г.**

№	НАИМЕНОВАНИЕ	2020 г.	2021 г.	%	ОЦЕНКА
	I.ПРИХОДИ ОБЩО в т.ч.	622001	718434	15,5%	увеличение
1.	От трансфери – общо в т. ч. от проекти	546303 45754	613187 42039	12.3%	15061 – МК ел. енергия 26978 - проект МК/2021
2.	Всичко собствени приходи и др. приходи, в т. ч. 8310 лв. през 2021 г., както следва: Козлодуй - 460 ; Калето – 4000; Йотов Стоун – 2200; Община Роман - 1650	75698	105247	39%	увеличение
2.1	Преходен остатък	18240	36780	201.6%	увеличение
2.2	От дофинансиране Община Враца	22050	20000	10%	Намал.археол.разкопки
2.3	Приходи от продажби и услуги	20514	41754	203.5%	
2.3	Други приходи, в т. ч. от изложба Белгия . 2020 г. - ДКС	11709	0	0	
2.5	От застрахователни обезщетения	3185	6713	210,5%	увеличение
	II. РАЗХОДИ	619754	638350	3%	увеличение
1	Работни заплати	328634	338840	3,1%	увеличение
2	Възнаграждения по договори	56295	37445	50,3%	намаление
3	Обезщетения, болнични и СБКО	11190	22419	200,3%	увеличение
4	Осигурителни вноски	71642	67494	6,2%	увеличение
5	ИЗДРЪЖКА – в т. ч.	146314	172152		
5.1	Работно облекло	10750	10800		увеличение с 50 лв.
5.2	Материали в т.ч. за COVID 19 – 301лв.	10596	8664	22,3%	намаление
5.3	Разходи за ел. енергия и вода	19649	34228	174,2%	увеличение
5.4	Разходи за охрана и др. външни услуги	68992	74993	8,7 %	увеличение
5.5	Разходи за текущ ремонт	24169	22102	9,2%	намаление
5.6	Разходи за командировки в страната	8628	8833	2,4%	увеличение
5.7	Разходи за застраховки	3530	3082	14,5%	намаление
6.	Общински такси и данъци	3714	6150	65,5%	увеличение
7.	Разходи за ДМА – компютри 2020 г.	3965	-	20%	намаление
	влажеоабсорбатори 3 бр.		3300		

ПРЕХОДЕН ОСТАТЪК ЗА 2022 г. - Общо 36780 лв., в т. ч.

- Държавна дейност – **36303 лв.**
- Общинска дейност - **477 лв.**

Данните показват общо увеличение на приходите в резултат от една страна на увеличени единен стандарт, а от друга от ръст на собствените приходи въпреки намаленото дофинансиране от Община Враца и то в сложната пандемична обстановка, както и без крупни постъпления, като участието на в международната изложба в галерията на римския музей в град Тонгерен, кралство Белгия през 2020 година! Причината за това добро финансово състояние е една: балансирана и гъвкава финансова политика с инвестиране в по-добър стандарт, социална среда и техническо обезпечаване при опазването на ДКЦ. Основните източници за доброто състояние на приходната част са договори за спасителни и редовни проучвания; приходи от продажби и услуги (ръст с 203,5%) и от застрахователни обезщетения (ръст с 210,4%), както и от спечеления един проект по Целевата програма за подкрепа на археологически проучвания към Министерство на културата.

Благодарение на това и в следствие на дисциплинираната фискална политика с реализирани икономии, най-вече от разходи за електро енергия, вода, за материали, за охрана и други външни услуги, е констатиран ръст в разходите за работни заплати (включително работно облекло, ДМС и ДТВ) с 3.1%; за сметка на възнаграждения по договори и за текущ ремонт.

През 2021 година РИМ-Враца получи допълнителни приходи, което подпомогна своевременното избягване на предвидими финансови затруднения. За четвърта година музеят получи от Министерство на културата, целева субсидия за теренни археологически проучвания и теренна консервация по спечелен проект в размер на 26 978 лв (при 45 754 лв през 2020 г и 28 000 лв за 2019 година), с която е финансирана една редовна археологическа експедиция. Съгласно изискванията на чл. 161(1) от Закона за културното наследство през изтеклата година бяха реализирани теренни археологически проучвания във връзка с инвестиционни намерения по договори с фирмите: „ЙОТОВ СТОУН“ ЕАД (находище „Големия връх“ – 2200 лв); ОБЩИНА РОМАН (изграждане на екопътека край с. Кунино – 1650 лв) и ОБЩИНА МЕЗДРА (археологически проучвания на обект „Калето“ в град Мездра – 4000 лв). В сравнение с предходната година инвестиционните предложения, касаещи предшестващи теренни археологически проучвания във Врачанска област, са запазени относително в същите рамки, което до известна степен облекчи натовареността на археолозите в музея.

Допълнителен приход бе реализиран от спечелен проект при фонд „Култура“ към Община Враца за издаване на каталог на Художествената галерия в размер на 2000 лв. Каталогът, изработен и издаден от фирма „АРТ ИНЖЕНЕРИНГ“ бе подпомогнат и с дарение от Ротари клуб – Враца, за което изказваме благодарност.

Жизненоважен допълнителен приход получихме от държавен фонд „Култура“ по спечелен проект за подпомагане на разходи по ел. енергия в размер на 15 061 лв. Това беше спасителна глътка въздух при драматичното покачване цените на ел. енергията през втората половина на годината.

Благодарение на стриктно спазваните договори с фирмите „Камея груп“ ООД, „Зографов и С-ИЕ“, ЕТ „Бончо Тодоров“, „Уникарт“ ООД, „Рейнбоу“ ЕООД, издателство „Българи“ „Дино Арт“ ЕООД-София, „ГЕРМА 2002“ ЕООД и „ИК ПАН“ ООД и др. относно възпроизвеждането на културни ценности в предмети с търговско предназначение, устойчиво и коректно се развиват търговските взаимоотношения, които

се разнообразяват с нови асортименти, но обемът на стокооборота остана сравнително нисък заради пандемията и драстично намалелите посещения на музея.

През изминалата година са реализирани козметични *ремонтни*, фокусирани към продължаване усилията ни за профилактика, поддръжка и обновяване на музейните експозиции. В Централната сграда поетапно са модернизирани електрическите системи в административния блок и част от експозиционните пространства, където се проявиха познанията и професионализмът на електро техника ни Пламен Томов. Добрите делови взаимоотношения с фирма „ТИНОД“ ЕООД позволиха в края на годината да ремонтираме ключови части от Централната сграда на музея. Това са стълбището на администрацията, помещението на „Научния архив“ и санитарният възел в приземието с което бе осигурена топла вода на два от етажите. Мога да кажа, че специалистите от фирмата изпълнител проявиха завиден професионализъм предвид ужасното състояние на ВИК системата и стенните мазилки. С разрешение на Община Враца беше „свален“ бордюрът при подстъпа към задния вход на централната сграда от към ул. „Петропавловска“, с което най-после е осигурен нормален достъп на превозни средства за обслужване на музея. Фирма „ТИНОД“ ЕООД своевременно се отзова и за извършване на козметичен ремонт на надвисналите стрехи на „Димитракиевата къща“ в ЕВК „Св. Софроний Врачански“.

Творчески център „ИРТ – ЕООД“ изготви таблата на мобилната ни изложба „Престилчена феерия“, с което тя доби завършен вид и влезе в активна обръщение.

Оптимистично надеждите ни остават Община Враца да стартира така дългоочаквания ремонт на покривите и фасадите на къщите в ЕВК „Св. Софроний Врачански“, заложен в дългосрочните планове. Ясно е, че бюджета на РИМ-Враца позволява само провеждане на козметични ремонти на малки пространства, там, където е най-належащо. Нашите намерения според скромните ни възможности за 2022 година са подобни ремонти да бъдат осъществени по подмяна осветлението в зала за временни изложби и в голяма зала на художествената галерия - всички те намиращи се в Централната сграда на музея.

Продължихме политиката за подобряване социалните условия на работещите в музея, свързани с Колективния трудов договор, с Вътрешните правила за организация на работната заплата и други възнаграждения на персонала, както и в съответствие с чл. 154 и чл. 262, ал.1, т 3 от Кодекса на труда. През 2021 година продължи т.нар „социален феномен“ с осигуреното получаване на допълнително трудово възнаграждение на работещите в Регионален исторически музей – Враца за действително положен труд на дежурните екипи съгласно тримесечните графици, утвърдени със Заповед на директора на музея през дните на официалните празници на Република България, наред с разпределянето на парични средства за закупуване на работно облекло в размер на 425 лв (при 430 лв през 2020 г и 350 лв през 2019 година), а преди коледните празници, средства за допълнително материално стимулиране в общ размер на 17 980 лв, разпределени според покритите критерии на всеки служител и работник в РИМ-Враца, (при 14 900 лв през 2020 г). Благодарение на осъществените икономии и в пълно съответствие с чл.15, т.4 и т.7 от Вътрешни правила за организация на работната заплата и Раздел V, чл.21, ал.1 от Колективен трудов договор на РИМ-Враца в края на декември бе разпределена като допълнителни трудови възнаграждения и сумата от 10 241 лв. Реализираните икономии по това перо са в размер на 18 410 лв (при 18 000 лв през 2020 г). Тези данни показват от една страна стриктно спазване на финансовата дисциплина, особено по отношение фонд „работна заплата“, а от друга страна при пълно съобразяване с нормативната уредба, регламентираща професионалното, лоялното, и коректно отношение към трудовите задължения и музейната институция устойчива политика за

повишаване стандарта на работещите в РИМ-Враца въпреки пандемичната и енергийна кризи.

В края на изминалата година бяха закупени три броя влагоабсорбатори с които се замениха стари такива, излезли от употреба, както и надежден уред за оптимална климатизация на ремонтираното помещение за научния архив.

Отчетът на РИМ–Враца за изтеклата 2021 година се базира на предоставените от завеждащ отделите и от отделни уредници отчети. Систематизацията и пълнотата в представянето на реализираните дейности и събития са основни изисквания за изготвяне на коректен и изчерпателен отчет. Но всяка година се повтаря едно и също явление: продължава представянето на отчети без оценки и анализи. Тази констатация за поредна година показва повърхностно отношение (с индивидуални различия, разбира се) към работата в музея. Липсва задълбочено вглеждане в свършеното с показване на срещаните трудности и причините за тях. Все пак при детайлното отчитане на дейностите се доверяваме до известна степен на коректността на представените от колегите отчети. Като цяло основното заключение е, че заложените в плана ключови и важни дейности „на живо“ или виртуално, успешно са реализирани въпреки неблагоприятните пандемични и политически обстоятелства, за което поздравявам колегията.

Средствата, отпуснати и изразходени за **командировки** в бюджета за 2020 година, възлизаха на 8833 лв (при 8628 лв през 2021г и 6 198 лв през 2019г). В посочената цифра са включени командировъчните разходи за теренните археологически проучвания, за участия в отчети, конференции и други. Вижда се малък ръст на този разход, който идва от традиционната активност в събирателската и научно-изследователската дейности, извършвани от археолозите и директора, благодарение на спечелените проекти към програмата на Министерство на културата за теренни археологически проучвания и от дофинансирането по същото перо от Община Враца. Отново се повтаря познатото явление: командировъчните разходи за дейности, свързани със събирателска работа на уредниците, с транспорт на мобилни изложби и участия в научни форуми са твърде малки спрямо предходните години, което обективно се обяснява с пандемичната обстановка в страната и периодично обявяваните „ограничения“, като събитията се реализираха масово онлайн.

Теренните проучвания, събирателската дейност, работата в библиотеки и архиви остават основни дейности на музея. Те традиционно гарантират регулярно обогатяване на фондовете и резултатна научно-изследователска работа, даваща ценни открития и свързана с тях информация.

Археолозите доц. д-р *Нарцис Торбов*, *Георги Ганецовски* и *Александра Петрова* продължиха редовните археологически проучвания на териториите на Врачанска община и на съседни общини. Продължи ползотворното ни сътрудничество със съседните ни музеи, на които оказвахме необходимата методическа подкрепа. Въпреки нашата активност, както и на постигнатите добри резултати през 2021-ва година се запази устойчивото финансиране на археологически проучвания от община Враца, макар и в намален размер от 20 000 лв, като дофинансиране към бюджета ни. Както споменах беше осигурено допълнителното финансиране на археологическите проучвания от страна на държавния бюджет чрез спечелен проект по Целевата програма за подкрепа на археологическите изследвания при Министерство на културата в размер на 26 978 лв (при 46 635 лв; 28 000 лв през 2019 г; 27 000 през 2018 г и 22 000 през 2017 г), което е значително намаление спрямо предходните години. Така средствата за археологически проучвания които през 2020 година бяха разпределени, както следва: за обект Градище, край Враца (10 000 лв, дофинансиране от Община Враца), за обект Оходен-Валоба (10 000 лв, дофинансиране от община Враца и 26 978 лв по спечелен проект към МК), за многослоен обект Калето в град Мездра (4 000 лв по договор с Община Мездра).

Археологическите издирвания и наблюдения бяха реализирани в района на общините Враца, Роман и Мездра и са свързани главно с инвестиционни намерения (изключение правят теренните издирвания край село Ослен Криводол, община Мездра). Финансирането на някои от тях е обезпечено с договор между РИМ-Враца и инвеститорът. При други, финансирането е осигурено от друга изследователска институция и касае мащабно инвестиционно намерение. Археологическите находки и научна документация от тях остават в РИМ-Враца. Представяме ги, както следва:

А. Раннонеолитно селище и обреден център в м. „Валогa“ край село Оходен с ръководител Георги Ганецовски.

През 2021 година проучванията на раннонеолитното селище и обреден център Оходен-Валогa се реализират за двадесети археологически сезон. Те са проведени на два етапа през периода от 05 юли до 08 октомври 2021 година върху площ от 165 кв.м в рамките на 55 работни дни. Средствата за проучванията са осигурени от Община Враца (етап 1) и от Министерство на културата на Република България по Целева програма за финансиране на археологически проучвания (етап 2).

Екипът е в състав: Георги Ганецовски от РИМ-Враца – ръководител на експедицията, д-р Вивиана Митева – заместник ръководител, Владимир Вълчев – стажант и Ивайло Енчев – специалист по фотограметрия. В проучванията са ангажирани 7 работници от Враца, селата Оходен и Баница.

Основната цел на експедицията е да се проследят палеоекологичните процеси довели до появата на производяща икономика в региона, до миграционните процеси и измененията в топографията на селищата, на жилищната и обредната архитектура през първите столетия на новокаменната епоха в контекста на развитието на човешките общности в Европейския Югоизток през VII-VI хилядолетия ВС.

През изминалия археологически сезон в сектор „юг“ са разкопани два контролни профила и шест квадрата с размери 5/5 м, а в сектор „север“ – два сондажа с обща площ от 21 кв.м (обозначени като сондажи 20 и 21) с обща дебелина на културния пласт в тях от 0,6 м до 1,8 м.

През 2021 година приключи изследването на структура 15а. С постепенно разкопаване на две, обособили се в дълбочина плитки ями се изясниха хронологията, функциите и предназначението на тази структура. В дълбочина нейната площ значително намалява (около 8 кв.м). Регистрирани са още три жертвени огнища отнасящи се към етап Оходен 1. Те са запълнени с плътен сиво-жълт седимент, съдържащ керамични фрагменти, въглени, животински кости, черупки от миди и голямо количество варовикови камъни с различни големина и форма. Анализът показва, че тези камъни, подобно на цокъл или каменни стенички са ограждали североизточните части на ямите или огнищата. Заливанията, сполетели обекта в древността са разрушили тези каменни съоръжения и до голяма степен керамичния материал от различните етапи на ранния неолит се е разбъркал. Установено е, че вероятно вследствие на посочените заливания археологическият депозит и в тези обредни огнища се е разбъркал, заедно със съдържащата се в тях пепел, която с течение на времето се втвърдила. Тази „циментирала“ се пепел много затруднява проучването в дълбочина, което напредва бавно. Намерена е поредната фрагментирана култова масичка.

Завърши пълното проучване на вкопана структура 17 с демонтирането на два профила между план-квадрати M10-M11 и N10. Потвърдено е, че структурата е имала предимно кухненски функции през периодите Оходен 1 и Оходен 2, като добре са отделени двата културни пласта с останките на две разновременни, силно разрушени отоплителни съоръжения, конструирани от каменна подложка, замазана с глина и разположени върху тях, счупени на място кухненски съдове. В южната част на

структурата е регистрирана нова яма с № 4, вкопана в древната повърхност с 0,4 м. В нея липсва депозит, но прави впечатление, че заедно с проучените през 2020 година ями 1 и 2, те оформят линия с посока изток-запад. Подобно „подредени“ ями са регистрирани и в други структури от обекта. Открити са многобройни кремъчни артефакти (ядра, пластини, двойна стъргалка и ретуширани отломъци), оръдия от кост (шило и гладилка), отлично запазена пинтадера с връзани, вълнообразни линии и счупени на място керамични съдове.

В съседния план-квадрат N10 са проучени части от две вкопани структури, обозначени с номера 20 и 20а. В тях са регистрирани голямо количество опалени мазилки с отпечатьци на плет и загладени страни, произхождащи от разрушени отоплителни съоръжения. Намерени са животински кости, каменни оръдия, кремъчни артефакти; голямо количество тънкостенни и дебелостенни керамични фрагменти от етап Оходен 2, указващи за кухненски функции на тези структури. Особено впечатление прави запълването на ямата от структура 20а с големи късове опалени мазилки от масивно глинено съоръжение.

Източно от структура 17 са разкопани два квадрата с обща площ от 50 кв.м. Проучени са части от регистрираните през предходните години структура бс и ров 1 в южна посока. Проследена е трамбованата платформа на структура бс в която е открито плитко вкопано овално огнище, запълнено със сиво-жълт седимент, опалени камъни и фрагменти от счупени керамични съдове, отнасящи се към етап Оходен 2. Проследен е поредния участък от ров 1, който в южна посока се разширява. В запълващия седимент са открити предимно кремъчни артефакти.

Източно от структура 15/15а са разкопани други два квадрата с обща площ 50 кв.м. Единият е празен без останки от археологически структури (план-квадрат F12). В другия квадрат (D12) е проучена южната част на вкопана структура 14. Намереният тук керамичен материал е с нарушена повърхност и загладени ломове. Тези характеристики, заедно с намерените върху льосовидните глинни ивици от каменни чакълчета, ясно указват за оттичане на вода вследствие заливания. Открити са кремъчни ядра, пластини, стъргалки и свредели, отломък от обсидиан и керамичен модел на питка.

В сектор север (квадрат P23) е разкопан сондаж с номер 20. Поставената цел тук е да се провери наличието на културни отложения от ранния неолит и евентуално на такива от преднеолитните периоди. Регистрирани са два културни пласта от ранния неолит с останки от разрушена структура и празна, овална яма под нея. Те застъпват кафяв пласт със значителна мощност и глинест льос под него без археологически материали в тях. Установена е западната граница на раннеолитния обект.

В участъка на квадрат J22 е разкопан контролен стратиграфски сондаж в дълбочина, целящ да се проверят отложенията под културните пластове на обекта. Установена е стерилна основа от кафяви плеистоценски почви с дебелина над 1,2 м, които са застъпени от льосовидни глинни, съдържащи кремъчни артефакти и единични животински кости от преднеолитни периоди.

Продължи регулярната работа по изготвяне на Географска информационна система на археологическия обект чрез тримерно документиране, фотограмметрия и пространствен анализ на новооткритите археологически структури и съдържащите се в тях движими културни ценности.

Редовно археологическо проучване на многослоен обект Калето в град Мездра с ръководител Георги Ганецовски.

През 2021 година е проведен шестнадесетия проучвателен сезон на многослоен обект „Калето“ в град Мездра. Разкопките са проведени през периода от 11 октомври до 06 ноември 2021 година върху площ от 45 кв.м в рамките на 21 работни дни. Средствата за проучванията са осигурени от сдружение „Благотворни приятели“.

Екипът е в състав: Георги Ганецовски (РИМ-Враца) – ръководител и д-р Вивиана Митева. В проучванията са ангажирани 6 работници от Мездра и село Оходен.

Основна цел на експедицията е прецизиране хронологията и стратиграфията на къснохалколитното селище Мездра-Калето чрез определяне хронологическата позиция на обекта в контекста на финала на култура Криводол-Сълкуца и на съответния етап от преходния период (финален халколит, култура Галатин).

Обстоятелството че Калето край Мездра представлява многослоен обект, определя сондажния характер на археологическите проучвания на праисторическите пластове, в участъците, където разположените във височина структури от по-късните периоди (римската, късноантичната и ранновизантийската епохи) го позволяват без да бъдат засегнати каменните градежи. Границите и размерите на сондажите се определят от съществуващите на терена, частично консервирани късноантични каменни стени.

Според приетата при изследванията на праисторическите културни отложения номерация, през 2021 година е разкопан един сондаж: сондаж III/22 където проучванията са продължение на тези от 2020 година. Поради обстоятелството, че се попадна на останки от опожарена къснохалколитна структура и на яма от ранножелязната епоха сондажът беше разширен в посоки север и юг с около 5 кв. м. Това позволи напълно да бъде изследвана яма 2, датираща според керамичния материал към ранножелязната епоха. Тя е вкопана в значително по-голяма яма от късния халколит. Запълнена е със сиво-пепеляв седимент, а на дъното ѝ се попадна на счупен на място голям съд-хранилище. Открит е малък спираловидно завит бронзов пръстен със следи от вторично опалване.

Напълно са проучени пластове 2 и 1 от късния халколит. Към тях се отнасят две структури: голяма яма, вероятно за отпадъци (яма 3) и опожарени глинени останки от масивно, двуетажно жилище.

Ямата 3 е със значителни размери, като половината от нея остава непроучена поради разположението ѝ под късноантични каменни структури източно от сондажа. Ямата е запълнена със сиво-кафяв седимент, съдържащ голямо количество животински кости, керамични фрагменти и многобройни находки от камък, кост и кремък, сред които преобладават стъргалките. Идентифицирани са кости на елен, дива свиня и коза/овца.

Останките от двуетажното жилище са разкрити в северозападната част на сондажа. Последователно са демонтирани отложенията на опалени до сиво-черно или керемидено-червен цвят глинени деструкции с обща мощност 0,8 м. Те са нападали на пластове, като част от тях застъпват яма 3. Сред опалените глинени останки са намерени счупени на място, вторично изпечени от силния пожар керамични съдове. Непроучените останки от това жилище са разположени под основите на западната късноантична крепостна стена.

В северната част на сондажа се попадна на опалени останки от структура, отнасяща се също към пласт 2. Открити са части от опалено подово ниво, две пещи и разрушено на място хромелно съоръжение с нападали около него керамични съдове. Поради добрата запазеност на тези съоръжения те са опаковани с екотекстил и засипани с пръст за бъдещото им експониране и социализиране.

След изчерпване на къснохалколитните културни отложения в сондаж III/22 е достигната скалната основа на рида. Тук е установена обща дебелина на културните пластове около 2,8 м. Скалната основа е с денивелация от юг към север и северозапад. Установи се, че това е най-високото място на скалния рид, на което е била разположена масивна, двуетажна постройка, опожарена от стихийен пожар, каквато съдба е сполетяла и останалите структури от края на късния халколит в обекта.

Проучванията на **праисторическите пластове** разкриват най-ранното заселване на скалния рид в днешния град Мездра от края на пето хилядолетие пр. Хр, както и тракийски обредни ями от VI-V век пр. Хр. Многобройните ценни археологически

находки указват, че мястото е имало важно стратегическо, търговско и икономическо значение още преди шест хиляди години. Намерени са каменни чукала и подложки; специализирани кремъчни артефакти (пластини и стъргалки); медни остриета; костени шила и шпатол; миниатюрни съдчета; керамични фрагменти с цветно-рисувана украса; рога на елен; зооморфна фигурка, изобразяваща куче и антропоморфна фигурка на Богинята-майка.

Къснохалколитната керамика е идентична с тази от откритите къснохалколитни керамични комплекси през предходните години. Тя принадлежи към керамичния комплекс от последната фаза на късния халколит, представящ финала на култура Криводол-Сълкуца-Бубани. Особено впечатление правят фрагменти с рисувана украса (червена и бежова боя), както и фрагменти с богата графитна украса.

В. Спасително археологическо проучване на обекти 2 и 3 в участъка на км 163+700 до км 164+220 по трасето на път I-1 (E79) Мездра-Ботевград, землище на село Дърманци, община Мездра с ръководител Георги Ганецовски.

Те се намират на около 800 м югозападно от центъра на селото от двете страни на малко поточе известно с името „Злидолска бара” и на десния бряг на река Искър. В обекти 2 и 3 са проучени 42 структури, отнасящи се към четири хронологически периода.

Предвид характеристиките на ландшафта проучваната площ е разделена на три сектора.

Обект № 2 е регистриран при спасителни археологически проучвания – наблюдения през 2020 година, като е установена обща площ от 13 129 кв.м. Посочената площ обхваща коритото на „Злидолска бара” и избутаните от тежка земекопна техника рампи от двете страни на сервитута на пътя, които не е възможно да бъдат разчистени за археологическите проучвания поради липсата на терен за депониране на пръстта. Археологическите изследвания на сектори „В” и „С” (обект № 2, северна част и обект № 3) са реализирани в периода от 05 април до 20 май 2021 година, като е разкопана обща площ от 7500 кв.м от която 7305 кв.м на обект 2 и 195 кв.м на обект 3 с дебелина на културните отложения от 0,4 до 1,5 м. Проучванията на сектор „А” са осъществени от 21 май до 25 юни с разкопана обща площ от 4500 кв.м.

В сектор „В” са регистрирани и проучени 23 наземни и вкопани структури, принадлежащи към ранния неолит (първата половина на V хилядолетие пр. Хр); ранножелязната епоха (6-5 век пр. Хр); ранно средновековие (5-6 век, обр. 14) и късно средновековие (14-15 век), които са разположени във вертикална и хоризонтална стратиграфия (обр. 3). Повечето от тях са нарушени от тежка земекопна техника при отнемане на хумусния пласт по трасето на пътя с дебелина около 0,6 м. Наземните структури са останки от опожарени леки постройки в някои от които са разкрити отоплителни съоръжения.

В южната част на сектор „В” е разкрита правоъгълна каменна структура, изградена от плочести камъни на суха зидария с дебелина 0,5-0,6 м, която на места е разрушена от тежки изкопни машини. До южната ѝ стена се попадна на опалена пещ, изградена извън стената, но обслужвана от вътрешната страна, а на източната фасада е разположен входът към вътрешното пространство.

Вкопаните структури представляват останки от ями с различно предназначение и съответно различна хронологическа принадлежност. Някои са вкопани една в друга, което изисква допълнително време за прецизиране на тяхната датировка.

Регистрирани са овални вкопани структури, датирани според керамичния материал към късното средновековие (14-15 век) с разположени в тях огнища или пещи. Една от тях (структура 9) е снабдена с две, разновременни отоплителни съоръжения (пещи), разположени извън очертанията на структурата от към южната и западната ѝ страна.

Особено впечатление правят четири овални, вкопани структури, датирани според керамичния материал към ранния неолит. Две от тях съдържат останки от отоплителни съоръжения с два етапа на функциониране и имат жилищно предназначение (обр. 9 и 10). Тези структури маркират първото раннеолитно селище, регистрирано на територията на община Мездра, което е разположено в северната страна на Искърското дефиле.

Открити са фрагментирани керамични съдове; кремъчни артефакти; каменни оръдия; бронзов ковашки печат; сребърен денар на римския император Траян; римски медни монети от 4 век; медни фолиси от 5-6 век; медни късно средновековни монети, част от златен накит, бронзови пръстени и многобройни железни, силно корозирали скрепителни елементи.

В сектор „А” е проучена обща площ от 4300 кв.м. Регистрирани са 14 наземни и вкопани структури, отнасящи се към ранножелязната епоха (6-5 век пр. Хр); късноримски период (3-4 век) и късното средновековие (14-15 век).

Структурите от желязната епоха представляват овални ями, запълнени с опалени мазилки, камъни, въглени и единични керамични фрагменти и вероятно са имали битово предназначение.

Структурите от късното средновековие са овални вкопани ями, оградени и частично покрити с плочести камъни и са снабдени с отоплително съоръжение, разположено от външната им страна (от изток или от запад). Те заемат площ от 10-12 кв.м и са запълнени с тъмнокафяв седимент, наситен с въглени и пепел, вероятно от изгорялата конструкция на покривните им части.

Особено впечатление прави структура 32 в която са открити два гроба с положени в тях човешки индивиди по гръб с ориентация глава на запад и ръце скръстени върху торса при гроб 1 или с китки върху раменете при гроб 2. До гроб 1 е установено огнище и частично опалване на костите. Около черепа на гроб 1 са открити две сребърни обеци с форма на кухи сфери, украсени с топчета грануляции, подредени в кръг и стъклени **маниста**, поставени в чашка.

Откритите късно средновековни структури са без аналог за Северна и Западна България и дават ценна информация за този хронологически период от историята на българските земи.

Обект № 3 (сектор „С”) е регистриран при спасителни археологически проучвания – наблюдения на Вивиана Митева. Тук проучени 4 вкопани структури, вероятно обредни ями, принадлежащи към ранножелязната епоха (6-5 век пр. Хр) с характерен депозит от опалени мазилки и силно фрагментирана керамика.

Г. Спасително археологическо проучване на Обект 1 от км 173+850 до км 173+960 от трасето на инфраструктурен обект: Път I-1 (Е-79) „Мездра-Ботевград“, Лот 2 в землището на село Люти дол, община Мездра, област Враца

То е осъществено в периода от 06 април до 27 юни 2021 г. от археологически екип с ръководител Александра Петрова (РИМ-Враца) и заместник-ръководители гл. ас. д-р Мария Христова-Пенкова (ИЕМПАМ-БАН, София) и д.и.н. Нарцис Торбов (РИМ-Враца) с Разрешение № 50/ 2021 г. и финансиране по договор между НАИМ-БАН и АПИ. Реставрацията и консервацията на придобитите керамични и стъклени находки е осъществявана своевременно в реставрационното ателие на РИМ-Враца от Галина Томова. Предметите от метал в това число и монетите се почистват и реставрират в лабораторията на НАИМ-БАН от екип с ръководител Петя Пенкова. Нумизматичният материал е определен от Йоана Нанкова (РИМ-Враца). В работата на терен са ангажирани 57 работника от гр. Враца, с. Люти дол и с. Михайлово, общ. Хайредин. Обектът се намира на 0,900 км ЮЗ по права линия от центъра на с. Люти дол. Разположен е на склон с ЮЗ изложение. Общата площ за проучване, която попада в сервитута на пътя

е около 6,6 дка при 110 м дължина на площта, в която предварителното археологическо наблюдение е установило наличие на структури и средна широчина на трасето пътя от 60 м. В посока И-СИ от обекта има извори на сладка вода, които преди проучването системно наводняват терена, в следствие на което намерените керамични находки са преовлажнени и в изключително деликатно състояние. Теренът на обекта представлява ливада, в която почвената покривка на места е отнета до 1,50 м в следствие на изкопните дейности по строежа на пътя, преди проучването. В участъците, в които няма подобни нарушения е установено, че дебелината на хумусния пласт е от 0,50 до 1,50 м. Преди археологическото проучване в сервитута на пътя, перпендикулярно на осевата линия, от С към Ю бяха заложени 20 сондажа, номерирани с арабски цифри в поредност от С към Ю. Залагането им имаше за цел да покрие възможно най-равномерно цялата площ предвидена за проучване. Сондажите имат широчина 2 м, а разстоянието между всеки два сондажа е около 3 м. Дължината на всеки сондаж е съобразно широчината на сервитута на пътя в съответния участък. Дълбочината, достигната в сондажите е различна с оглед спецификите на терена и регистрираните структури и материали. Преди началото на проучването, за да бъде оформен път за тежката строителна техника, почвената покривка в западната и северозападната част на обекта е отнета до здрав стерил и е натрупана под формата на насип от пръст и камъни с височина от над 3 м до западната граница на сервитута, както и в централната част на обекта под формата на обратен насип с дебелина от около 1,20 м. В квадранти G1-10 и H7-10, след отнемане на почвената покривка от изпълнителя на строежа е насипан пласт трошен камък до 2 м, за да спре затлачването на терена от стичащите се по склона води. В южната част на обекта, между Сондаж 12 и Сондаж 13 преди проучването е оформен втори път за строителната техника, по който да се достига до депо ЮИ от обекта, като хумусът е изгребан до здрав стерил и са насипвани и трамбовани големи камъни. Този втори път не се използваше след началото на разкопките. Участъците от обекта, в които попадат двата земни пътя не подлежах на археологическо проучване. В осем от заложените сондажи (от № 1 – 9) бяха установени структури, навлизащи и в пространствата между тях. Поради тази причина бе отложена план-квадратна мрежа от квадранти с размери 10 x 10 м, която покрива цялата площ, предвидена за проучване. Квадрантите са номерирани от И към З с латински букви и от С към Ю с арабски цифри. Културните отложения са отнемани на тънки механични пластове, чрез изкопи на ръка. Изкопаната пръст е натрупвана от изток на обекта, извън сервитута на пътя и в рамките на обекта в квадранти D2-3-4 – източно от пътя, преминаващ до западната линия на сервитута.

Първоначалното сондажно проучване установи, че концентрацията на археологическите структури е в североизточната част на площта на обекта, като продължава в източна посока извън сервитута на пътя. Бяха локализирани, проучени и документирани общо 53 гробни съоръжения, в които регистрираният погребален обред е кремация. Гробът, който маркира южната периферия на новооткрития некропол е означен под № 24. Южно от него в рамките на квадранти A6-7, B6-7, C6-7 и D6-7 почвената покривка е отнета със земекопна техника на дълбочина от 1 до 1,50 м, без да бъдат регистрирани други археологически структури и без да бъдат намерени археологически материали. В южната част на площта предвидена за проучване, в рамките на сондажи 13-20/ квадранти A7-11, B7-11, C7-11 и D7-11, след отнемане със земекопна техника на повърхностния пласт хумус и чимове трева на дълбочина до 0,40 м, бяха заложени шахматно девет сондажа с размери 2 x 2 м и 2 м x 1 м, с цел да бъде установено дали виждащите се на повърхността камъни оформят структури с археологически характер. В сондажите се отнеха на ръка механични пластове на дълбочина до 0,60 м. Археологически материали не се намериха. Камъните не могат да бъдат свързани със структури от археологически характер. Те са преотложени от

извършваните преди проучванията дейности по амелиорация на ливадата и строежа на пътя. За да се провери за наличието на евентуални археологически структури в по-голяма дълбочина в същия участък от км 173+920 до км 173+960 със земекопна техника бяха изкопани четири сондажа с широчина 2,60 м, достигащи до здравия материков терен на дълбочина от 2,10 до 2,80 м от съвременния терен. Една от тези траншеи преминава от С към Ю на дължина от 30,40 м, а останалите три са перпендикулярни на нея, имат дължина съответно 21 м, 7,60 м и 26,70 м (изброени от С към Ю), като двете по-дълги я пресичат. В профилите на сондажите се забелязва, че хумусният пласт има сиво-кафяв цвят и средна дебелина от 1,50 м. Под него се намира стерилен, хомогенен глинест пласт с жълто-кафяв цвят и дебелина до 0,70 м. Последният е отложен върху чакълест пласт с жълт цвят и скалната основа, под която на места се достигна до воден хоризонт. В профилите не се установиха индикации за наличие на археологически структури. В изгребаната пръст не се намират археологически материали.

Погребалният обред, засвидетелстван в проучения некропол, включва кремирането на тленните човешки останки в плитко вкопани в тогавашния терен ями (на дълбочина до 0,20 – 0,40 м), върху които са оформяни гробните съоръжения. Регистрирани са три основни типа гробни съоръжения, както следва: 1. Цисти – проучени са 20 броя от този тип съоръжения. Те са оформени върху кладата от вертикално забити четири плочести камъка местен жълт пясъчник. При някои от цистите на място бе разчистена и покривната плоча от същата порода камък. При изчерпване на запълнителя на цистите се намират фрагменти от горели кости, горели и фрагментирани накити (обеци, торкви, стъклени мъниста, гривни), елементи от костюма (фибули – типове характерни за втората половина на II век и началото на III век; цинти от обувки) и монети. След кремирането и събирането на костните останки, като гробни дарове в цистите са били поставяни стъклени чаши и керамични съдове – чаши от червенолакова керамика, паници, керноси; железни ножове. Сред намерените в некропола керноси, преобладават тези с четириъгълна или правоъгълна форма, а два броя имат овална форма. Керносите са груби, масивни и тежки, с неравни дъна. Изработени са на ръка от червена глина с песъкливи примеси, някои имат сиво-черна ивица в лома. Украсени са с врязани линии и вдлъбнатини, нанесени с пръсти; при някои са оформени един или два фитилника. В гробове № 20 (цистов) се намери биконичен прешлен за вретено с врязана украса тип „вълчи зъби“. 2. Вторият тип гробове е представен от т. нар. гробове-клади (по класификацията на Л. Гетов). В настоящия некропол са проучени 30 броя от този тип съоръжения. Подобно на предходния тип кладата е била вкопавана плитко в тогавашния терен. Разликата е, че кремираните кости и инвентар не са били събирани в специално устроено съоръжение, а върху остатъците от кладата са били поставяни гробните дарове, аналогични на откриваните и в цистовите гробове. В гроб № 7 се разчистиха *in situ* два керамични керноса с квадратна форма, поставени вертикално и под прав ъгъл, а концентрацията на кремирани кости беше между тях. 3. Третият тип гробни съоръжения представени в некропола при Люти дол са урновите. За урни са били използвани големи съдове – от местна тракийска сива керамика, както и от римски тънкостенни гърнета. В тях са били насипвани горели кости, а върху костите са поставяни, като гробен дар единствено керамични чаши. В урната на гроб № 18 е намерен керамичен прешлен за вретено.

Върху всички описани гробни съоръжения и свързаните с тях клади е бил натрупван насип от пръст, за което свидетелстват подредените камъни около тях, оформящи ограждения, които да предпазват насипа от свличане. Проучените ограждения са оформени от местен ломен камък. Имат кръгла (№ 4, 18, 43 и др.), правоъгълна (№ 6, 9, 14, 16 и др.) или квадратна форма (№ 7, 19, 47 и др.). Регистрирани са суперпозиции, които наред с датиращия материал намерен на място в затворените комплекси дават

възможност за уточняване вътрешната хронология на обекта. Така например, цистовите гробове № 3 и 12 нарушават периферни участъци от ограждението на гроб № 4; цистовият гроб № 14 разрушава ограждението на цистов гроб № 6; югозападната страна на ограждението на гроб № 16 заляга върху североизточната страна от ограждението на гроб № 14; гроб № 17 заляга частично върху гроб № 50, а те заедно залягат върху гроб № 51 и т.н. В квадранти А2 и В2 са регистрирани керамични струпувания и концентрация на въглини, интерепретирани, като останки от поменални обреди (т. нар. тризни). Осъщественият анализ на взетите от некропола проби овъглена дървесина в лабораторията по дендрохронология в Институт за гората – БАН, показва масовото използване в кладите на предварително изсушен дъбов дървен материал от вида цер и благун.

Археологическото проучване в землището на с. Люти дол установи, че обектът представлява некропол от Римската епоха. Погребалният обред и гробният инвентар дават сигурна датировка в периода от края на II до самото начало на IV в. Най-близкият териториално паралел на некропола представлява проученият през 70-те години на XX век от Спас Машов некропол при с. Драшан (Машов, С. Тракийски некропол от римската епоха при с. Драшан, Врачански окръг. Археология, I, 1975, 41 – 49). Намерените находки са вписани в полевата инвентарна книга под 140 полеви инвентарни номера. По предварителни наблюдения най-ранните монети са от времето на Марк Аврелий (121-180), а най-късните монетни емисии се отнасят към управлението на Лициний (308-324) и ранните години на Константин I (306-337). Некрополът, вероятно, принадлежи на местното население, като откритият инвентар свидетелства за степента на неговата романизация. От некропола произхожда най-богатата колекция от специфичните за района на Западна България, Македония и Източна Сърбия керамични съдове – керноси, свързани с погребалния обред и намирани от един до три броя в гроб. На 26 юни, след приемане на резултатите от разкопките от комисия, съгласно чл. 158а от ЗКН теренът е освободен за осъществяване на инфраструктурния проект.

Д. Редовно археологическо проучване на обект Късноантична църква в м. Градище, западно от град Враца.

През 2021 г. бе реализиран петнадесетият археологически сезон в м. Градище с Разрешение за редовно археологическо проучване № 74/2021 г., от екип с ръководител доц. д. н. Нарцис Торбов (УниБИТ, София) зам.-ръководител д-р Мария Христова-Пенкова (ИЕМПАМ-БАН, София) и Александра Петрова, като член на екипа. Разкопките имаха продължителност от двадесет работни дни в периода от 12 до 31 август 2021 г. с целево финансиране от Община Враца.

През предходните археологически сезони бяха окончателно разкрити две помещения, разположени пред входа на църква 2. Тяхното изграждане съпътства нейното построяване през VI в. и свидетелства за съществуването на цялостен храмов комплекс. През 2021 г. продължи проучването на зид 6 от второто помещение, изграден от добре одялани камъни на кална спойка. В хода на разкопките бе регистриран и зид 7. Той е успореден на зид 6 и е разположен на 2,90 м западно от него. Те формират трето помещение, намиращо се пред входа на църквата. Разкрити са вътрешното лице на зид 7 и част от външното. Не е окончателно проучена северната стена на помещението - зид 8. Изграждането на помещение 3 е синхронно с другите две, разположени пред входа на църквата. То е датирано през VI в. от откритите археологически материали, сред които и монета – бронзов фолис, отсечен по времето на Юстиниан I (527-565) вероятно през 549 г. Над зид 7 е разположено хоросаново ниво от средновековието (под на сграда). То е датирано от сребърна монета на султан Мурад 2 (1421-1451), отсечена в Серес (Сяр) през

1425 г. То е укрепено от ерозията с шест каменни плочи, подредени в близост до вътрешното лице на зида.

По време на разкопките бяха открити 23 находки, заведени в полевата инвентарна книга. От особено значение като датиращ материал е бронзовата монета (ПИН 23) на император Юстиниан I (527-565). Намерени са също оловни тежести от рибарска мрежа (ПИН 5, ПИН 6, ПИН 17, ПИН 20) и бронзова фибула (ПИН 8) от времето на Ранна Византия. След края на проучването разкритите археологически структури бяха консервирани, за да се предотврати нарушаване на цялостта им с оглед на предстоящия есенно-зимен сезон.

Е. Във връзка с извършване на ОВОС е планирани от музея дейности или с инвестиционни намерения са осъществени теренни археологически издирвания и археологически наблюдения за контрол, проверка и регистриране на движими и недвижими културни ценности:

а) *Теренно археологическо издирване* във връзка с инвестиционен проект „Добив и първична обработка на подземни богатства, скалооблицовъчни материали – варовици от находище „Големия връх“ върху площ от 248 дка в землищата на селата Върбешница и Горна Кремена, общ. Мездра, обл. Враца с цел установяване наличието или липсата на регистрирани и нерегистрирани недвижими културно-исторически ценности (КИЦ) и изготвяне на подробно становище, съгласно договор с „Йотов стоун“ ЕАД, град Мездра (Н. Торбов – ръководител, Г. Ганецовски и Ал. Петрова – зам. ръководители; Разрешение № 274/ 2021 г.). Издирването бе проведено в края на м. юни и не установи наличие на недвижими и движими културно-исторически ценности

б) *Теренно археологическо издирване в землището на с. Чирен, общ. Враца*, реализирано в периода от 08 до 10 октомври 2021 г. от Ал. Петрова и Мирослав Марков (ИМ-Чипровци) във връзка с инфраструктурен проект за разширяване на компресорната станция на подземното газохранилище в с. Чирен. В достъпната за наблюдение част от площта на проекта с общ размер 150 дка не бяха установени движими КИЦ, както и индикации за наличието на структури с археологически характер. В участъците от площта, където видимостта към времето на издирването бе затруднена от високи и гъсти храсти, изкопните дейности ще бъдат съпътствани с археологическо наблюдение.

в) *Теренно археологическо издирване във връзка с инвестиционно намерение за изграждане на туристическа пътека „Николов чукар“ край с. Кунино, общ. Роман* с проект пред МИГ Луковит-Роман с ръководител Вивиана Митева и зам. ръководител Георги Ганецовски. Проучването е проведено в рамките на два дни, като е преминало цялото трасе на проектираната туристическата екопътека с дължина 6,9 км. Установено е, че проектирания маршрут преминава в близост до античната крепост и селище „Викус Тролезиум“; праисторическите обиталища в пещерите „Самуилица I и II“ със статут на недвижими културни ценности – късен, среден палеолит (Джамбазов 1959, Археология 1-2, 47-53); пещерите Гергевица), Татаркинята и Гълъбарника.

В пещерите Гергевица, Татаркинята и Гълъбарника следи от културни отложения не са констатирани. В пещерата Татаркинята са установени големи иманярски изкопи, които са преобърнали намиращите се в нея отложения. Подходите към пещерите „Самуилица I и II“ са силно обрасли с растителност, което към настоящия момент ги прави практически недостъпни. Античната крепост и селище „Викус Тролезиум“ остава в страни от маршрута и не е застрашена от инвестиционното намерение.

Анализът на археологическия екип показва, че предвидените в проекта дейности няма да засегнат културните отложения на посочените недвижими културни ценности.

г) *Теренно археологическо издирване в землището на село Ослен Криводол, община Мездра* с ръководител Георги Ганецовски.

Издирването е проведено в периода 18-20 март 2021 г. Важен фактор относно решението за проучването е предоставената информация на кметския наместник в село Ослен Криводол, община Мездра, Роман Иванов и неговата готовност за пълно съдействие на терен. По предварителна информация и наличен картен материал бяха обособени три участъка на теренни издирвания южно и югозападно от селото. Това са участък 1 – местността „Чуклите“; участък 2 – местността „Пещта“ и участък 3 – височината „Лижко градище“, разположени южно-югоизточно от Ослен Криводол.

Местността „Чуклите“ е разположена на около 800 м южно от село Ослен Криводол. Тук се попадна на две групи от по три надгробни могили, като установихме, че всички са компрометирани от иманяри. На две от тях са установени съвсем пресни изкопи. Определено тези структури маркират могилен некропол, чиято датировка не е ясна. Шестте могили са обходени, описани, фото и фотограметрично документирани.

На около 500 м югозападно от група могили 1 и западно от скалата, наречена „Плочата“, сред ниски храсти, на места много гъсти, се попадна на още две могили, също силно засегнати от иманяри. Трети могилен насип не е установен, въпреки вероятността да съществува такъв.

Местността „Пещта“ е разположена на около 1700 м южно от центъра на село Ослен Криводол и на около 600 м северно от могиления некропол „Чуклите“, следвайки изкачването на полегато скалисто образувание, оформено от бежово-сив пясъчник. Документирани са две вековни дървета в чието подножие все още стои каменен кръст от оброк, макар и изваден от оригиналното си място и разрушен от иманяри.

В горната част на скалистия десен бряг в местността „Пещта“, намираща се на 1,2 км югоизточно от центъра на селото, непосредствено до издълбан от водата улей са открити плитко вдълбани в пясъчника изображения на две антропоморфни фигури. Едната може да се оприличи на „Богинята-майка“ в „родилна“ поза със стилизирано оформени глава с „прическа“ и ръце. Другата фигура е с оформено торсо, разтворени крака и подчертани мъжки гениталии. Голяма част от тях е покрита със стари лишеи и мъх. Върху телата на двете фигури се забелязват врязани знаци. Линиите са със заоблени ръбове и оформят стилизирани човешки фигури. Под улея има малък, непостоянен водопад, в основата на който е разположена овална скала, наподобяваща олтар и вдълбани ниши. Около нея в долната част на падината лежат многобройни камъни с различна големина и форма. Под един голям камък в дълбочина се чува шум на течаща вода. Мястото е обозначено с работното название „Светилище на Богинята-Майка“.

На 50 метра северно от описаните антропоморфни изображения, също на десния горен, скалист бряг, регистрирахме още вдълбани в скалата изображения, които поради многото лишеи и мъх не се различават цялостно. Виждат се равнораменен кръст, кръгове с точка и сложно геометрично изображение, напомнящо зооморфен геоглиф.

Прави впечатление, че някои изображения са ясно оформени със заострени ръбове, което показва, че са гравирани през последните десетилетия, т.е. значително по-късно от останалите гравирани в скалата знаци.

В южна посока по оголените масиви пясъчник се забелязват още три участъка с гравирани геометрични знаци: линии в определен порядък, точки, кръгове и квадрати и участък с изобразени двойка спирали, които предизвикаха голям интерес. Не са открити керамични фрагменти или други находки.

Допускаме, че това е нерегистрирано езическо светилище, функционирало през дълъг времеви отрязък, като вероятно има връзка с тракийския могилен некропол и разположеното на около 1,3 км на запад „Лижко градище“.

В участък на полегати скали, наречени „Плочата“, от източната страна на малко поточе са установени още врязани изображения, условно наречени „Чашите“. Някои са със заоблени ръбове и изглежда имат древност, но други изображения са със остри

ръбове и личащи следи от метално шило. Това показва, че са връзвани в последните десетилетия.

В заключение може да се каже, че гравиранията върху пясъчника изображения са групирани в поне пет участъка, като е установена разновременност. Някои са с ясни индикации, че са вдълбани през последните няколко десетилетия.

През последния ден на издирванията бе посетено Лижкото градище (или Кале). Изглежда то е част от археологическия комплекс, свързан с надгробните могили, гравиранията върху скалите изображения край Ослен Криводол. Намира се на около 1200 м СЗ от местността „Пещта“, като отстои на 2,5 км ЮЗ от центъра на село Ослен Криводол и на 2,3 км СИ от центъра на село Лик, община Мездра. Разположено е върху съединението на две височини, оформящи буквата Л, което на това място е със скалист характер, сега обрасло с гора и храсти, което силно затруднява документирането. Северният край е разчистен и е изградена ретранслационна станция.

Изглежда обектът има овална форма с трудно достъпни участъци от изток, юг и запад. Наблюдават се останки от каменно укрепление и множество стари иманярски изкопи. Керамика не е открита. По данни на местни хора тук са открити монети от 5-6 век, което съответства на данните на Богдан Николов: „Върху скалистата височина Лижко градище са развалините на късноримска и средновековна крепост.

д) *Теренно издирване в землищата на с. Лютиброд и с. Дърманци, общ. Мездра, обл. Враца*, осъществено на 02 април от археолозите Г. Ганецовски, Н. Торбов и Ал. Петрова с цел проверка състоянието на археологически обекти и регистриране на нови.

Ж) съгласно чл. 161, ал. 2 от ЗКН са осъществени теренни археологически наблюдения, както следва.

1. От 02 март до октомври продължи осъществяването на археологическото наблюдение на строителните дейности изпълнявани от „Геострой“ АД, София и „Пътстрой-92“ АД, Ботевград по изграждането на високоскоростен Път I-1 (E-79) „Мездра-Ботевград“, Лот 1 от км 174+800 до км 194+164.89 (от Лютидол до Ботевград) с ръководител Ал. Петрова и Разрешение № 48/ 2021 г. Продължението на археологическото наблюдение бе обусловено от факта, че изграждането на скоростния път E-79, Лот 1 не приключи през миналата 2020 г. и в края на последната от трасето с обща дължина 19 км 364,89 м останаха неизкопани общо 9 км 304,89 м, а именно: 4 км и 200 м (от км 174+800 до км 177+000 и от км 178+000 до км 180+000); 2 км (от км 184+000 до км 182+000); 940 м (от км 184+880 до км 185+820); 2 км 164,89 м (от км 191+960 до км 194+164,89). През 2021 г., в периода от април до юни екип с ръководител Деян Драгоев (РИМ-Русе) осъществи пълно спасително археологическо проучване на обект с производствен характер (пещи за вар) от Римската епоха, локализиран по време на нашето археологическо наблюдение на пътностроителните дейности през 2020 г. в подножието на каменната кариера на с. Скравена при „Надлез при км 187+869.78“. На 25 юни комисия по чл. 158а от ЗКН, която след оглед на място и доклад на Ал. Петрова освободи участъците от трасето на E-79, Лот 1, в които хумусният пласт е изкопан и строителството на пътя не застрашава археологически структури за осъществяване на инфраструктурния проект. Така към юни 2021 г. от гореописаните неизкопани към края на 2020 г. участъци остават неизкопани общо 4 км 364,89 м в двата края на Лот 1, както следва:

- 2 км и 200 м от км 174+800 до км 177+00 (участъкът не е проектиран);
- 2 км 164,89 м от км 191+960 до км 194+164,89 (участъкът не е трасиран).

В тези участъци изграждането на скоростния път и свързаното с него археологическо наблюдение ще продължат до края на календарната 2022 г.

2. Археологическо наблюдение при изпълнение на Проект: „Реконструкция на газопроводно отклонение Враца 1“ в землищата на селата Костелево и Чирен, община

Враца от екип с ръководител Георги Ганецовски – ръководител. В хода на наблюдението се проследи изгребване на повърхностния пласт по сервитута на трасето с ширина 20 м на дълбочина от 0,4 до 1,6 м по цялата му дължина от 22,5 км с изключение на два участъка, където не са предвидени изкопни и ремонтни дейности. Проследено е също така изваждане на старата тръба и изграждането на новата, която ще бъде поставена в нов изкоп, паралелно на стария. Тази дейност е предвидено да се осъществи в първите месеци на 2022 година.

Благодарение на разчистения повърхностен слой в хода на наблюдението освен обект 1, регистриран при теренните издирвания през 2019 година, са установени три концентрации, от които две са с характеристиките на археологически обекти (според намерените керамични фрагменти, камъни и мазилки) в участъци където издирванията, видимостта беше почти нулева заради гъстата ниска и висока растителност. Те са обозначени съответно като обект 3, съдържащ керамични фрагменти от късната античност и късното средновековие и обект 4 с керамика от късното средновековие. Установи се и разширение в северна посока площта на обект 1, която площ също попада в обсега на изкопните дейности. Локацията, обозначена като обект 2 се оказа преотложен материал и няма характеристики на археологически обект. Обекти 1; 3 и 4 са предложени за спасителни археологически проучвания.

През 2021 година проучвателската и събирателска работа на **отдел „Етнография“** (*Недка Димитрова/Александра Тодорова, Силвия Гарванска и Йоана Нанкова*) се придържахме към плановите задачи с основна цел попълване на етнографските колекции във фонда и експозициите на отдела с ДКЦ в областта на материалната култура доколкото сложната пандемична обстановка го позволяваше.

Представените материали на оценителните комисии са обработени според изискванията – попълване на временни разписки, приемно-предавателни актове и изготвяне на експертни заключения. През отчетния период във фонда са постъпили 30 броя експонати. *Дарители* през 2021 година са: Мария Панайотова от гр. Враца – дамска шапка от черен филц, Илиана Митова от гр. Враца – 2 бр. покривки за легло, 2 бр. килими и 4 бр. пътеки, Николай Митрев от гр. Козлодуй – 3 чифта детски чорапи, детска шапка, детски комплект, детски гащи, Цветелина Павлова от гр. София – шевна машина „Union“, Ваня Йорданова от гр. Смолян – шевна машина „Naumann“, Нина Кунчева от гр. Враца – 5 бр. престилки, вълненик, сукман, Веселин Вълвовски от с. Борован – дарак, драгалец, бърдо за тъкачен стан, зъбци.

Напомням отново, че отделът разполага с възможности и съответната подкрепа от ръководството на музея за идеи и инициативи, които обаче не се използват пълноценно. Нужни са повече активност и резултати в това направление, чрез работа на терен.

Събирателската работа на **отдел „История на България XV-XIX век“** (*Нели Стоянова*) се определя от ограниченото поради пандемията време за работа и нереализираните срещи с представители на врачански фамилии с цел обогатяване на музейния фонд чрез *дарителска дейност*. Това вероятно е основната причина постъпленията да са малко, но две от тях са особено ценни – първото издание на книгата „Христо Ботйов. Биография“ на Иван Клиначаров от 1910 г. и издание от 1871 г. на Българско-френски речник, издаден във Виена от Иван Богоров (на гърба на предната корица са изредени собственоръчно имената на ползвателите му, един от които е дъщерята на Христо Ботев Иванка през 1886 г).

Необходима е сериозна активност за попълване фонда на отдела и получаване на по-добри резултати.

Проучвателската и събирателска дейност на **отдел „Нова история“** през голяма част от изминалата година остана без покритие поради липсата на уредник в отдела. След назначаването на *Валентина Любомирова* продължи издирването и събирането на

материали, свързани с икономическото, общественно-политическото и културно-просветното развитие на Враца и региона. През 2021 г. в отдел Нова история няма откупени материали. В научно-спомогателния фонд на отдела постъпи лотариен билет от 1896 г. (дарение от Пламен Иванов).

Отдел **„Най-нова история“** (*Христина Христова*) продължи да развива многопластова си дейност, определена от спецификата, чувствителността и динамиката на хронологическия обхват на този времеви отрязък. Паралелно с това оказваше съвременна и компетентна помощ на директора в административната работа.

През годината бяха документирани и фотодокументирани по-значимите културни и обществени събития във Враца и в частност тези, на които организатор и домакин бе РИМ-Враца. Направени са общо: 687 снимки, които се обработват и описват, за да заемат своето място в научно-спомогателния фонд на отдела.

Всички събития, чествания, изложби, празници, годишнини, дейности на РИМ - Враца и други са придружени със съответните рекламни материали, юбилейни вестници и издания, програми, покани и афиши, които са събрани, обработени и предадени в основния и научно-спомогателния фонд на отдела.

В основния фонд на отдела постъпиха общо 501 броя материали свързани с най-новата история на Враца и региона, сред които: издания свързани с краеведски проучвания, както и книги, чиито автори са родени или живеят във Враца и Врачанския край; настолен радиоприемник „Камертон“ от 60-те години на XX век; керамични изолатори за дървен телеграфен стълб; проекти за плакати, календари и нагледна агитация, както и рекламни материали за Ботеви дни – Враца и за Националния фестивал на малките театрални форми – Враца от архива на художника Никодим Ненов; книгата „50 години Профилирана природо-математическа гимназия „Академик Иван Ценов“; „Църковен вестник“ - специален брой посветен на посещението на Негово Светейшество Българският патриарх Кирил и Св. Синод на Българската православна църква във Врачанска епархия през м. май 1956 г.; свидетелства за управление на МПС, за завършено образование; членски, спестовни и трудови книжки, бригадирски карти; бюлетини; грамоти и удостоверения от 60^{те}-80^{те} години на XX век; наградни знаци, значки и мн. други. На всички постъпления са изготвени съответните експертни заключения.

Продължава събирането на: данни и материали за обществения и културен живот на Врачанския край в най-ново време и свързаните с него личности; сведения, рекламни и други материали и образци от производствата на предприятия и фирми във Врачанския край; снимки, вещи и документи на личности, свързани с най-новата история на Врачанския край.

Поддържат се установените ползотворни контакти с краеведи от Врачанска област. *За 2021 г. отдел „Най-нова история“ има 11 дарители.*

Получените през годината местни периодични издания (в. „Конкурент“, в. „Северозапад днес“ и в. „Мездра XXI век“) се съхраняват в отдела.

През отчетния период отдел **„Художествена галерия“** (*Христо Божков и Милен Василев*) продължи обработката на наличните творби във фондовете, въпреки почти прекратените *регионални, национални изложби и тези от съвременни творци*. С това е прекъснат, надявам се временно един от източниците за постъпленията във фонда при Художествената галерия.

Във връзка със създалата се патова ситуация поради ковид кризата не беше осъществена юбилейна обща художествена изложба на випуск 1970 от школата на Евгени Тодоров под надслов „Петдесет плюс“. Изложбата по повод 55 години от създаване на Окръжна художествена галерия - Враца беше отложена за 2022 година поради забавеното издаване на каталога, който е важна част от отбелязването на

годишнината. Осъществяват се контакти с художниците с цел организиране на изложби, които да допълват фонда на галерията.

Дарителството продължава да е важна част от събирателската работа на музейните специалисти. Видно от изложеното по-горе за попълване на фондовете от събирателската работа на дарителите и приятели на музея разчитат отделите „Етнография“, „История на България XV-XIX в.“; „Нова история“, „Най-нова история“, „Художествената галерия“ и в някои случаи отдел „Археология“. Ползотворното сътрудничество с родолюбиви българи, съзнаващи важността на историческата информация, съдържаща се в движимите културни ценности, дава силна мотивация в работата ни, но същевременно напомня за огромната отговорност, стояща пред нас за опазването им! Защото от една страна дарителите изцяло ни се доверяват, а от друга това е част от нашата кауза.

От името на музейната колегия благодаря на всички дарители за оказаното доверие в подкрепа на една родолюбива кауза! Мога да ги уверя, че те заемат важно място в общата кауза касаеща опазването и популяризирането на културното ни наследство.

Резултатите от **събирателската работа** на отделите по данни на отдел „Фондове“ и сравнени с предходните години (съответно за 2019 и 2018, са посочени в таблицата по-долу.

ОТДЕЛ	ОСНОВЕН ФОНД			СПОМАГАТЕЛЕН ФОНД		
	2021 г.	За сравнение		2021 г.	За сравнение	
		2020 г.	2019 г.		2020 г.	2019 г.
АРХЕОЛОГИЯ	350	78	48	171	115	51
НУМИЗМАТИЧЕН ФОНД	39	60	40	85	32	0
ЕТНОГРАФИЯ	22	74	34	9	40	92
ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРИЯ XV-XIX ВЕК	2	18	1	0	13	42
НОВА ИСТОРИЯ	1	105	61	1	6	22
НАЙ-НОВА ИСТОРИЯ	501	317	121	96	60	183
ХУДОЖЕСТВЕНА ГАЛЕРИЯ	3	0	3	0	0	2
ОБЩО	918	623	308	362	234	424

Сравнителният анализ, видно от показаната таблица на представените резултати спрямо предходните 2020 и 2019 години в крайни цифри показва ръст на постъпленията от събирателската работа, което е индикация за добри резултати въпреки цялостната стагнация заради пандемията. В това отношение има какво да се желае от някои отдели в посока на повече активност и упоритост по отношение на тази важна музейна дейност. Събирателската работа е важен критерий (но не и единствения) за свършеното през годината и когато говорим за повишаване на работната заплата и допълнителни социални придобивки, би следвало да си припомним за вложените усилия и професионализъм през изтеклата година, изразени чрез посочените по-горе цифри.

Продължи работата по изготвянето на експертни заключения с материалите от идентификационните комисии в изпълнение на Наредба Н-3/03.12.2009 г за реда за извършване на идентификация и за водене на Регистъра на движими културни ценности“. Важно обстоятелство е, че голяма част от постъпленията на отдел „Археология“ се реализират с няколко месеца забавяне заради реставрациите и научната обработка на ДКЦ, добити при археологическите проучвания.

Музейните фондове (*Ралица Цветкова и Петя Митова*) продължиха да извършват своите ежегодни управленски дейности, свързани със задължителната инвентаризация на ДКЦ и поддържане на научния архив. От фондохранилищата бяха предоставени за ползване на уредниците и други специалисти общо **975 бр.** инвентарни единици. Участваха в подготовката на организираните от уредниците в останалите отдели изложби и временни кътове: гостуваща изложба за РИМ-Плевен „С духа на ботевци“; гостуваща изложба „Престилчена феерия“ в Дом на енергетика, гр. Козлодуй; „Постъпления във фондовете на РИМ–Враца през 2020 г.“; Изложба „Детски свят“; „Възрожденско педагогическо образование“ – изложба по повод 140 години; изложба „Педагогическо образование във Враца“ и Временен експозиционен кът по повод 145 г. от преминаването на Ботевата чета.

През 2021 г. бяха проведени четири броя идентификационни и фондови комисии с изготвени 257 броя експертни заключения.

Със Заповед № А 15 / 25.02.2021 г. на Директора беше назначена експертна комисия, която извърши проверка на наличността, условията за съхранение и опазването на документите, създадени през периода 2015-2020 г. Със Заповед № А 44 / 02.08.2021 г. на Директора бе определена комисия, която проведе отчисляването на нумизматичния фонд на РИМ-Враца от д.и.н.Нарцис Торбов и предаването му на Йоана Нанкова. Със Заповед № А 68 / 30.11.2021 г. на Директора бе назначена ежегодната инвентаризация по репрезентативния метод на ДКЦ от благороден метал във фонда и експозициите на музея.

През годината отделът изготви 23 броя справки към Министерство на вътрешните работи и Прокуратурата на Република България относно регистрация на ДКЦ в РИМ-Враца.

През годината бяха въведени новите формуляри на Актове за приемане/предаване и Експертни заключения, съгласно актуалните изисквания на нормативната уредба.

От фондохранилищата са предоставени на уредниците и други специалисти за различни научни, експозиционни и изследователски дейности общо *1566 броя* културни ценности. Дигитализираните движими културни ценности през изтеклата година са *100 броя*.

В края на годината се реализира дългоочаквания ремонт на помещението, определено за Научен и учредженски архив в музея. Както се спомена по-горе бяха закупени и нови влагоабсорбатори, които замениха старите и амортизирани.

Очакваме активност от отдел „Фондове“ при откриване на програми за финансиране и в изготвяне на проекти за финансиране на този тип дейност. Статистическите данни за фондовата дейност до 2020 година са посочени в таблицата по-долу:

ФОНДОВА ДЕЙНОСТ КЪМ КРАЯ НА 2021 г.

ПОКАЗАТЕЛИ:	ДО: 31.12.2020 г.	ОТКУПЕНИ: ЗА 2021 г.	ДАРЕНИ: ЗА 2021 г.	ОБЩО ДО: 31.12.2021 г.
ОСНОВЕН ФОНД	93036	-	950	93986
НСФ	45617	-	277	45894
ОБМЕНЕН ФОНД	258	-	-	258
ОБЩО	138911	-	1227	140138

В графата дарени са включени и постъпленията, придобити в резултат на археологически проучвания. Брой дигитализирани ДКЦ – 50 бр.

Продължи събирането в научно-спомогателния фонд на музея на десетки фото и видео кадри, на електронни носители, документални филми, течения на местните вестници, книги, масов и разнообразен материал с близка до музейната дейност характеристика.

През 2021 година имаше постъпления от три творби-акварел във фонда на художествената галерия. Продължи заснемането и компютърната обработка на творбите от фонда, които не бяха обработени.

Работа в архиви и библиотеки. Тя е от важно значение за пълноценната научно-изследователска дейност на музейните работници и е зависима от определените средства за командировки, които и през 2021 година останаха неизразходени по предназначението си. Основната причина стои в пандемичната обстановка с ограничителни мерки през по-голяма част от годината. Определено наложените ограничения за посещения на сродни културни институции, свързани понякога с влошен психо-климат и крайности създадоха трудно преодолими препятствия за реализиране на тази дейност.

Христина Христова продължи своята дейност в Държавен архив – Враца и Регионална библиотека „Христо Ботев” - Враца по темите заложи в годишния план.

През 2021 година *Теодор Вълков* продължи с изготвянето на библиотечните справки за ежемесечния информационен бюлетин, като за целта са прегледани 229 броя от три врачански вестници и един от Мездра. Бройката на публикациите за дейността на РИМ-Враца през изминалата година е 36, на уредниците – 12 тематични публикации. През годината беше оказано и съдействие при завеждането на нови книги в музейната библиотека.

Пламен Петков обработи и заведе в библиотечния фонд 632 нови книги, което е сериозен ръст спрямо предходната година. Общият брой заведени книги в библиотечния фонд възлиза на 5118. Той поддържаше библиотечна дейност на музея спрямо посетители и колеги, търсещи специализирана информация. Пламен Петков продължи с регулярното актуализиране на сайта и Facebook страницата на музея. Бяха направени 106 Facebook публикации, които имаха общо 96 832 гледания, 2 273 харесвания и 393 споделяния.

Уредниците в отдел „Художествена галерия“ ползваха справочници, спомогателна литература, вестници и интернет във връзка с подготовката на словата при откриването на различните изложби, свързани с годишнини от рождението на големи български художници и художници родени в град Враца.

Научно-изследователската работа на музейните специалисти по отношение на разработваните теми продължава да е динамично променяща се предвид честите изменения в изследователските ситуации, независимо обвързаността ѝ с годишния план за съответния период.

Завърши разработването на следните теми, представени на XXXII-те зимни четения през февруари-март 2021: „Редовни археологически проучвания на праисторическите обекти Оходен-Валогa и Мездра-Калето през 2020 година - нови открития и находки.“ (*Георги Ганецовски*); „Археологическо проучване в местността Градище, край прохода Вратцата през 2020 г“ (*д-р Нарцис Торбов*); „Археологическо проучване през 2020 г на обект "Средновековен манастир "Св. Троица" и късноантична църква" в местността Манастирски дол, югоизточно от Враца“ (*Александра Петрова*); „Домашно бубарство и копринарство във Врачанско- края на XIX в. началото на XX век“.(*Недка Димитрова*); „Римски републикански денари от фонда на РИМ-Враца“ (*Йоана Нанкова*); „Дървото на живота в българските обреди и връзката му със световите“.(*Силвия Гарванска*); Надгробните паметници във Врачанско в периода XIX – началото на XX век“; „Мистерията около Христо Ботев и неговата чета – опит за разплитане“

Христина Христова продължи работа по темите „Към историята на някои професионални училища във Враца през 40-те/50-те години на XX век“ и „История на рекламата във Враца и региона“.

Публикувани теми:

Christova-Penkova M., A. Petrova. Objets de Veneration personnelle, provenant de Vratitza. – In: Volume dedicated to PONTICA LIII, MUZEUL DE ISTORIE NAȚIONALĂ ȘI ARHEOLOGIE CONSTANȚA, ROMANIA, 2021, 371-380.

Теми под печат:

Petrova A., M. Hristova. Luxury pottery from Medieval Vratitsa. – In: Volume from 12th Congress AIECM3 on MEDIEVAL and Modern Period Mediterranean Ceramics, Athens, Greece, 21-27 October 2018. Proceedings.

Р

е

t *Започна или продължи работата по темите:*

г „Монети от Врачанско II-I в. пр. Хр“. (*Н. Торбов, Й. Нанкова*); „Археологическо проучване на антично укрепление и средновековен град, край прохода Вратцата (2007 – 2021 г.“ (*Н. Торбов, Ал. Петрова, М. Христова*); „Резултати от спасителното археологическо проучване в м. Градините, землище на град Мизия, общ. Мизия, обл. Враца през 2019 г.“ (*Ал. Петрова, М. Христова, Н. Торбов*); „История на хляб от лимец – експериментална археология и алтернативен туризъм“ (*Георги Ганецовски*); „Археологически проучвания и открития в Мездра–Калето през 2003-2020 година“; „Многослойно укрепено селище от ранната бронзова епоха, протобронзовия период и средния халколит Борован-Езерото“ (*Георги Ганецовски*); „Началото на новокаменната епоха в Северозападна България по данни от керамиката“ (дисертация за присъждане на научно-образователна степен „доктор“, *Георги Ганецовски*); Северозападна България през VI – XIV век по археологически данни (*Александра Петрова*, дисертация за присъждане на научно-образователна степен „доктор“); „Водоснабдяване на град Враца след 1944 година“ (*Христина Христова*); „Към историята на някои професионални училища във Враца през 40-те/50-те години на XX век“ (*Христина Христова*).

Участия в научни семинари и проучвания:

През месец май уредникът *Нели Стоянова* участва с доклад в Национална научна конференция „Априлското въстание 1876 година: исторически и историографски аспекти“, проведена в Исторически музей – гр. Панагюрище. Темата на разработката, озаглавена „По въпроса за (не)участието на Враца и врачани в подготовката и провеждането на Априлското въстание“ която предстои да бъде отпечатана в сборника от конференцията.

Нели Стоянова участва в краеведска конференция „Трапеза и традиции“, организирана от Регионална библиотека „Христо Ботев“ и Регионално управление на образованието с темата „Храни и напитки, употребявани в българските територии на Османската империя XV - XVIII век (според сведенията на френски пътеписци от този период)“

За съжаление провеждането на традиционна за Враца и музея Ботева вечер на 6 януари беше повлияно от забраната за масови събирания и чествания и тя се състоя в он-лайн формат. *Нели Стоянова* направи запис пред медиите в Ботева зала, а за атмосферата допринесоха с рецитал ученици от СУ „Козма Тричков“ с ръководител *Горица Маджарска*.

149 години от гибелта на Апостола на българската свобода *Васил Левски*, *Нели Стоянова* отбеляза с публикация в местния печат, а на 18 февруари 2021 г. пред ТВ „Римекс“ тя представи и беседа за *Васил Левски* в зала „История на България XV – XIX век“ на РИМ – Враца.

к

о

в

а

.

На 21 юни *Йоана Нанкова* взе участие в комисия за вписване в Националната система „Живи човешки съкровища – България“.

Макар и „онлайн“ *Археолозите* защитиха успешно научните отчети за проучванията през „Археологически сезон 2020“ пред секциите Праистория, Антична и Средновековна археология на НАИМ – БАН, както и за реализираните многобройни теренни издирвания и наблюдения по Автоматизираната информационна система „Археологическа карта на България“.

И през 2021-ва година отбелязваме застой в **издателската ни дейност**. Къде заради пандемията или поради голямата ангажираност в други посоки, продължи очакването ни за издаване на сборника с докладите от научната конференция „Апогеят на трибалския династичен дом (трибалите и техните съседи през класическата и ранно елинистическата епохи)“ - 50 години от откриването на гробниците в Могиланската могила във Враца, както и на сборник с докладите от научната конференция „Съкровището от Рогозен в Античния свят – 30 години по-късно“ по повод 30 години от откриването на Рогозенското съкровище с отговорник Нарцис Торбов. Застоят в тази дейност е поради независещи от нас обстоятелства, касаещи неизпълнени ангажименти от други институции.

Предвид ежегодно завършените теми, представяни от уредниците на РИМ-Враца и от други институти на нашите Зимни четения, е необходимо материалите да излизат регулярно в поредицата „Известия на музеите в Северозападна България (РИМ-Враца)“ при осигурено финансиране, за което полагаме усилия. Ръководството на музея има за задача да осигури средства за редакция, предпечатна обработка и печат (или в електронен вариант).

В края на годината бе издаден очаквания „Каталог на Художествена галерия „Иван Фунев“ при РИМ-Враца“, финансиран със средства по спечелен проект от Фонд „Култура“, към община Враца и от Ротари клуб – Враца. Този каталог има своето значение за популяризиране на прекрасните творби от фонда на отдел „Художествена галерия“ при музея.

Издателската дейност в областта на рекламните печатни материали запази своята активност с работата на *Пламен Петков*. През изтеклата година редовно е попълван дигиталният вариант на информационния бюлетин на музея, разпространяван в нашия сайт. Бюлетинът предоставя в реално време, ежемесечно актуалната информация за дейността на музея, както предстоящите събития. Тази информация е ценен, обективен, актуален извор за нашата дейност и отворен виртуален прозорец за всичко, което се случва на музейното ни поприще. В работата му са включени още: копиране и сканиране на документи, както и обработка на снимкови материали на колеги и посетители; поддръжка на компютърната техника в музея и оказване помощ относно възникнали компютърни проблеми; заснемане на видеоклипове за Youtube канала на музея, представящи музейната дейност (особено във време на епидемия) - 19 броя през изминалата година, изготвяне на удостоверения за износ на художествени произведения и фото заснемане на някои от музейните събития.

Продължи нашата активност във виртуалните платформи. Тя се изразява в следните дейности в представяне на повечето изложби и културно-масова дейност в мрежата.

Експозиционната дейност на РИМ–Враца е друг основен и отговорен компонент в нашите активни и динамични изяви като водеща културна институция в града и региона. Въпреки продължаващите неблагоприятни условия достигнатите позиции са запазени. При подготвянето и реализирането на временни експозиции за поредна година са проявени необходимите професионализъм и изобретателност. Отдел „Стопански дейност“ (*Светлин Бориславов* и електротехникът *Пламен Томов*), отделите „Художествена галерия“ (*Милен Василев* и *Христо Божков*), „Връзки с обществеността“

и „Рекламно-информационният център” (Теодор Вълков и Пламен Петков), както и завеждащ отдел „Най-нова история“ Христина Христова, оказваха според възможностите си логистична подкрепа на уредниците.

В Централната сграда на музея за поредна година са подредени множество *временни изложби и изложбени кътове* с разнообразна тематична насоченост и съдържание:

1. Постоянни експозиции.

През месец юли стартира конкурс за нова визия на зала „Тракийски съкровища – традиционно златарство във Враца и региона“ с амбициозното задание, тя да бъде изцяло преработена съобразно последните технологични достижения в представянето на културното наследство. Инициативата е добър резултат на ползотворното ни сътрудничество с фондация „Америка за България“. В широко разгласения конкурс, основаващ се на изготвения нов тематико-експозиционен план (*Нарцис Торбов и Георги Ганецовски*) се включиха 17 колективи на дизайнери и архитекти, което бе показателно за големия интерес към Врачанския музей и дейността на фондация „Америка за България“. Предстои най-трудното: реализирането на спечелилия идеен проект, което надявам се ще стане през настоящата 2022 година.

На 9 декември в централната сграда на ЕВК „Св. С. Врачански“ бе открит постоянен изложбен кът на Северозападната задруга на майсторите на стари занаяти- гр. Враца.

Пламен Томов започна с осъвременяване и автоматизиране на осветлението в експозиционните пространства от Централната сграда.

2. Продължава изградената през годините традиция за подреждане на временни и камерни изложби във фоайето на училище „Възнесение” и в експозиционните пространства на централна сграда на РИМ Враца:

- през месец януари в голямата зала на Художествената галерия бе подредена изложбата „Избрани творби от фонда на ХГ“ (*Христо Божков и Милен Василев*);

- на 13 януари във фоайето на РИМ-Враца бе подреден изложбен кът, по повод 105 години от рождението на известния скулптор Владимир Цветков; кратко презентативно видео за изложбата бе направено от *Христо Божков*;

- на 8 февруари в Малката зала на ХГ „Иван Фунев” при РИМ-Враца бе подредена изложба по повод 60 години от създаването на представителството на СБХ във Враца с творби от фонда на галерията (живопис, графика, скулптура и приложно изкуство, *Христо Божков и Милен Василев*); презентативно видео за изложбата подготвиха Христо Божков и Доротея Владова.

- на 10 февруари бе представена гостуваща мобилна изложба на Исторически музей – гр. Батак „Батак 1876 г. Хроника на една безсмъртна пролет“ във връзка с общонационалните чествания на 145 години от Априлската епопея през пролетта на 2021 година (*Нели Стоянова*);

- на 25 февруари във фоайето на училище „Възнесение“ бе подредена бе подредена изложба на традиционни мартеници (*уредниците на отдел „Етнография“*).

- от 3 до 12 март пред сградата на Община Враца за отбелязване на деня на Българското освобождение 3 март, бе подредена изложбата „12 незапомнени, но значими български революционери“ с включени наши снимки и текст (*Нели Стоянова*);

- на 8 март във фоайето РИМ-Враца бе подреден тематичен кът „Жените в изкуството“ по повод деня на жената (*Христо Божков и Милен Василев*); изложбата бе представена по един нетрадиционен начин с музикално изпълнение на Силвия Гарванска.

- от 12 март в преддверието на Голямата зала на ХГ „Иван Фунев” бе подредена изложба живопис по повод 100 години от рождението на големия художник Борис Ненов (*Христо Божков и Милен Василев*); изложбата бе представена от галериста Христо Божков;

- на 14 април бе открита традиционната ни временна изложба “Постъпления във фондовете на РИМ-Враца”, представяща материали от събирателската работа на отделите „Археология“; „Етнография“; „История на България XIV-XIX век“; „Нова история“; „Най-нова история“ и „Художествена галерия“ с движими културни ценности, постъпили под формата на дарения от граждани и такива придобити при археологическите проучвания през 2020 г във Врачанско (*уредниците на отделите*);

- на 16 април във фойето на Централната сграда бе подреден изложбен кът по повод 110 години от рождението на видния художник Здравко Александров, представен във виртуалното пространство от Христо Божков;

- от 23-ти април до 17 май 2021 в преддверието на Голямата зала на ХГ бе подредена традиционната паметна фотоизложба за наводнението във Враца на 1-ви май 1966 г (*Христина Христова*);

- на 26 април във фойето на училище „Възнесение“ бе подредена камерна изложба „Великденски яйца“;

- на 27 април във фойето на РИМ-Враца“ бе подредена гостуваща изложба на ИМ – Велинград – „Великденските яйца на България – минало и настояще.“

- на 28 април съвместно с ГХГ-Мездра в Малката зала на галерията бе открита изложба-живопис по повод 90 години от рождението на художника Върбан Бояджийски. В тази изложба бяха представени и творби от личната колекция на сина на художника (*Христо Божков, Светла Дамяновска – ХГ Мездра* и сина на Върбан Бояджийски *Красимир Бояджийски*).

- на 7 май в „Дом на енергетика“ град Козлодуй бе подредена изложба на РИМ-Враца – „Престилчена феерия“ (*Силвия Гарванска*);

- на 20 май в преддверието на Голямата зала на Художествената галерия бе открита изложба-живопис по повод 120 години от рождението на класика в българското изобразително изкуство Иван Табаков (*Христо Божков, Милен Василев*);

- на 28 май в Голямата зала на ХГ „Иван Фунев” при РИМ-Враца бе открита изложбата „Моят Ботев“ с творби от фонда на галерията, като част от културните прояви включени в програмата на „Ботев дни 2021“. Паралелно с нея бе експонирана и съпътстваща камерна изложба на наградените творби на ученици от СУ „Отец Паисий“ - Враца по повод 35-та годишнина на училището (*уредниците на ХГ*);

- на 31 май в Малката зала на ХГ „Иван Фунев” при РИМ-Враца бе открита изложба съвременно изкуство „What’s next?“ с творби на десет български художници и колективи, посветени на актуални теми, свързани с пандемията и последствията от нея (изложбата представи Галина Димитрова – Димова);

- на 1 юни във фойето на училище „Възнесение“ бе подредена камерна изложба „Детското облекло от XX в.“ (*уредниците в отдел „Етнография“*);

- на 23 юни в Младежки дом – гр. Враца бе подредена гостуваща изложба на РИМ-Враца – „Престилчена феерия“ (*уредниците в отдел „Етнография“*);

- на 7 юли във фойето на училище „Възнесение“ бе открита изложба на макети на възрожденски къщи, дело на Ванюш Предовски (*уредниците в отдел „Етнография“*);

- на 29 юли в Малката зала на ХГ „Иван Фунев” при РИМ- Враца бе подредена изложба-скулптура и графика по повод 95 г от рождението на видния врачански скулптор Цвятко Йорданов, представена във виртуалното пространство (*Христо Божков и Милен Василев*);

- на 20 септември в Малката зала на ХГ „Иван Фунев” при РИМ-Враца бе открита изложба с произведения на художник Васил Атанасов (родом във Враца) по повод на 145 години от неговото рождение (*Христо Божков и Милен Василев*);

- на 22 септември във фоайето на Централната сграда, беше представена малка фотоизложба показваща любопитни снимки и факти от деня на Независимостта през 1908 г. Тя беше реализирана по случай 113 години от обявяването на Независимостта (*Валентина Любомирова*);

- на 1 октомври в преддверието на Голяма зала на Художествената галерия бе открита изложбата „Врачанско възрожденско образование“, посветена на 200 години от създаването на първото врачанско светско училище, 140 години педагогическо образование в града и 100 години от смъртта на видния учител Иван Славейков (*Нели Стоянова*);

- на 9 ноември бе подредена изложба живопис и графика по повод 75 години от рождението на видния врачански художник Тодор Ваков в Малката зала на ХГ „Иван Фунев” при РИМ-Враца (*Христо Божков и Милен Василев*);

- на 1 декември в Малката зала на ХГ „Иван Фунев” при РИМ-Враца бе открита гостуваща изложба-живопис на ГХГ-Мездра с творби на художници от града, участвали в провеждането на пленери по живопис от 2014 до 2021 година (*Христо Божков, Милен Василев и Светла Дамяновска*);

- на 22 декември в Малката зала на ХГ „Иван Фунев” при РИМ-Враца бе подредена изложба по повод 115 години от рождението на известния художник-пленерист от Враца Крум Панов и с творби на видния скулптор Петко Мичев – Староселски във връзка с годишнина от неговото рождение (*Христо Божков и Милен Василев*).

Остава проблемът с *неотоплените експозиционни зали, водещи до чувствителен спад на посетители през студентите месеци и до проникването на завишено количество влага в експозициите* остава трайно неразрешен. Въпреки този сериозен недостатък активността ни в този тип ключова дейност, видно от изреденото по-горе, е традиционно сериозна.

Въпреки всеобщата стагнация, наложена от пандемията ние запазваме активност и задържаем достиженията си в представянето, разнообразието на тематиките, динамизиране на форматите при експозиционните дейности, скъсяване дистанцията с публиката и разчупване формите на общуване с нея.

Тук важна функция има **Културно-масовата и популяризаторска дейност.**

Независимо от трудностите, породени от сложната пандемична и политическа обстановка врачанската музейна институция остана водеща в отговорната си мисия за представяне на историческата памет по начин, който да образова, възпитава и култивира непреходни ценности, както и така дефицитното ни, а в немалко случаи криворазбрано родолюбие. Това става възможно благодарение умелото и професионално прилагане на съвременните технологични и дидактични методики, макар и през изтеклата година голяма част от дейностите, да бяха реализирани през виртуалните пространства на музея или чрез електронните медии. Запазихме високото ниво на работа, което само трябва да стимулира амбициите ни в тази патриотична кауза. Основна роля в нея се пада преди всичко на *екскурзоводската дейност*, включваща обслужване на експозициите и работа с посетителите. Специалистите в отдел „**Връзки с обществеността**” (*Теодор Вълков, Наталия Борисова и Доротея Владова*), както и уредника в отдел „**Музейни образователни програми**” (*Тихомир Машов*) при цялата пандемична обстановка и често в намален състав, се справиха успешно със задълженията си, като в натоварени дни бяха подпомагани от дежурните екипи.

За съжаление стартиралата образователна инициатива на Министерство на образованието и науката и Министерство на културата наречена „училището в музея“ и

„музея в училището“ касаеща активизиране взаимодействието ни с учебните заведения във всички програми, възпитаващи в родолюбие, беше спряна заради пандемичните обстоятелства. Надявам се, когато тази ковид-истерия приключи, инициативата да бъде възобновена с един качествен рестарт. Въпреки тези затруднения отдел „Музейни образователни програми“ продължи работата си с провеждане на специализирани беседи, ориентирани към особеностите на различните възрастови групи и представянето им по атрактивен и интересен начин при спазване на наложените предпазни мерки. Тук активност се наблюдава и при уредниците в отдел „Етнография“. Благодарение на това резултатите са все така на ниво, като се поддържа позитивно отношение към музея от страна на посетителите, което може само да ни радва. Отново подчертавам, че ключът за тази успеваемост е в наши ръце и очевидно работи ефикасно: интересно, атрактивно и иновативно представяне на дадено събитие с активно включване на участниците. Основните акценти са в приключенските игри, тематичните работилници, ателиетата и други с цел превръщането на някои събития и дейности от кампанийни в постоянни и устойчиви. За съжаление международното събитие „Нощ в музея“ за втора поредна година не бе реализирано заради пандемията.

Работата на отдел „Връзки с обществеността“ през 2021 година бе съсредоточена в изпълнение на основните задачи залегнали в годишния план. През изминалата година *Теодор Вълков* оказваше помощ в различните дейности на уредниците и на директора. Относно методическата работа, отдел „Връзки с обществеността“ целогодишно предоставяше на учащи, студенти и граждани информации, свързани със статистическите данни за посещенията и организирани от музея прояви. Изготвяха се исторически справки, съдействаше се на отделите за популяризиране на времените им кътове и изложби, помагаша в решаването на ежедневните текущи работни задачи.

Служителките в отдел „Връзки с обществеността“ *Наталия Борисова* и *Доротея Владова* стриктно окомплектоваха архивната документация на музея - книгите за кореспонденция и за музейната каса - билетите и рекламните материали. Те също така завеждаха Входящата и Изходящата кореспонденции и Книгата за компенсации на колегите. Тази документация за изминалите години продължава да се съхранява в архива на отдел „Връзки с обществеността“. В края на всеки месец те представяха за Информационния бюлетин справката за екскурзоводската дейност и посетителският поток в експозициите в Централната сграда на РИМ-Враца.

Книгите за състоянието на експозицията и за посетителите се попълваха от седмичния дежурен екип, а съхранението им за отминалите години се пази в архива на отдела.

По отношение популяризирането на организирани музейни инициативи с помощта на *Пламен Петков* се изготвяха афиши и покани, които съответно бяха своевременно доставяни до различни културни институции и медии с цел популяризация за дадено събитие.

По плана за работата на музея и културния календар през 2021 година бяха предвидени редица атрактивни и интересни събития за отдел „Музейни образователни програми“ както и за отдел „Етнография“. Очаквахме да се затвърди съвместната ни работа с редица училища, институции и организации, както и превръщането на някои събития и дейности от кампанийни в постоянни. Но се повтори сценарият от 2020 година: затваряне за посещения на училищата с формулировката „онлайн обучение“. Поради тази причина голяма част от предвидените събития не се реализираха както в музейните пространства, така и в училищата. Най-важно от изминалата година беше, че отделите не спряха да работят. Търсеха се решения и начини за да продължат своята работа качествено и отговорно. Алтернативата отново беше „безалтернативна“: събития,

реализирани основно в онлайн пространството и електронните медии, където бяха проявени необходимите активност и изчерпателност.

Отдел „Музейни образователни програми“ създаваше и провеждаше онлайн рубрики, уроци и работилници, които предизвикваха интерес пред своята възрастова група и аудитория.

Въпреки пречките и пандемичната обстановка пред които се изправихме през годината, работата на този отдел премина успешно и с доста добри резултати. Най-важно от изминалата година беше, че отдела не спря да работи и функционира, а напротив търсеше решения и начини за да продължи своята работа качествено и отговорно. Според ситуацията уредникът в отдела се съобразяваше с необходимите мерки за сигурност и безопасност. Повечето дейности се реализираха с ограничен достъп, онлайн или на открито. Във времето, което не се позволяваше да има групови занимания, отдел „Музейни образователни програми“ създаваше и провеждаше онлайн рубрики, уроци и работилници, които предизвикваха интерес пред съответните възрастови групи и аудитории.

Проблемите в този аспект си остават същите: недостатъчни средства за провеждане на събитията, отоплението през студените месеци и произтичащите от това затруднения да се водят всякакви тип дейности в помещенията на музея. Ковид пандемията допринесе за запазване на стереотипа, при който музеят в повечето случаи гостува в училището или детската градина, а не обратно.

Събитията, реализирани от отделите „Музейни образователни програми“, „Етнография“ и „История на България XIV-XIX век“, които предизвикаха засилен интерес през 2020 година са:

- на 25 януари отдел „Музейни образователни програми“ публикува направения клип за поредицата „Неразгаданите истории - тайнствата на РИМ-Враца“. Клипът беше осъществен съвместно с Клуб по журналистика „Иноватори в действие“ към Младежки дом – Враца.

- на 10 февруари в двора на ЕВК „Св. С. Врачански“ се проведе възстановка на празника „Трифон Зарезан“, с ученици от ОУ „В. Левски“.

- на 11 февруари се състоя работилница за изработване на традиционни мартеници, с ученици от 7 клас при ОУ „В. Левски“, с ръководител Първан Димитров и уредниците от отдел „Етнография“ *Силвия Гарванска и Йоана Нанкова*.

- също на 11 февруари отдел „Музейни образователни програми“ и отдел „Връзки с обществеността“ проведеха онлайн урок за „Рогозенското съкровище“ пред ученици от СУ „Христо Ботев“ – Козлодуй.

- на 18 февруари се състоя работилница за изработване на традиционни мартеници, с ученици от 5 клас при ОУ „Васил Левски“, с ръководител Първан Димитров и уредниците от отдел „Етнография“ *Силвия Гарванска и Йоана Нанкова*.

- на 16 март отделите МОП, „Връзки с обществеността“ и отдел Рекламно-информационен център към РИМ-Враца направиха онлайн „Музейна анкета“, която имаше за цел да събере мнения и препоръки относно музея и неговата дейност.

- на 19 април отдел „Музейни образователни програми“ публикува направения клип за интересните места, където е гостувало Рогозенското съкровище по света и у нас. Идеята на видеото беше да се покаже, че Рогозенското съкровище е един чудесен посланик на българската история и култура.

- на 27 април във фойето на Централната сграда на музея се проведе работилница за боядисване, украса и писане на великденски яйца, с ученици от VI клас, от ОУ „В. Левски“, с ръководител П. Димитров и уредникът от ИМ –Велинград - Г. Куманов и д-р П. Русев.

- на 28 април се състоя работилница за боядисване на традиционни великденски яйца, с ученици от I, II и IV класове от ОУ „Кирил и Методий“, с ръководители – Н. Стоянова, И. Янчева и Р. Георгиева.

- през м. април 2021 г. беше обявен конкурс за историческо есе, рисунка и/или постер на тема „Мечтател безумен, образ невъзможен ...“ във връзка с юбилейната 200-та годишнина от рождението на патриарха на българската национална революция Георги Стойков Раковски. Участваха ученици от СУ „Васил Кънчов“, ПЕГ „Йоан Екзарх“, СУ „Козма Тричков“, ПГТР – Враца, както и от Литературен клуб „Кръстьо Пишурка“ – гр. Лом. На 12 април, в преддверието на Голяма зала на Художествена галерия „Иван Фунев“ беше открита изложба с ученическите творби и бяха наградени участниците в конкурса. Раздадени бяха сертификати за участие, грамоти за призьорите, както и малки награди за всички участници (*Нели Стоянова*).

- на 27 май в двора на ЕВК „Св. С. Врачански“ се проведе „Игрите на баба и дядо“, с ученици от СУ „К. Тричков“, с ръководител Г. Маджарска.

- на 2 юни се проведе работилница за традиционната уредба на българския възрожденски дом, с ученици от ОУ „В. Левски“, с ръководител П. Димитров.

- на 7 юни в ЕВК „Св. С. Врачански“ се проведе практически занятия с ученици от паралелка „Аниматори в туризма“, при ПЕГ „Й. Екзарх“.

- на 9 юни в двора на ЕВК „Св. С. Врачански“ се проведе „Игрите на баба и дядо“, с ученици от ОУ „Кирил и Методий“, с ръководител Н. Стоянова.

- на 14 юни в ЕВК „Св. С. Врачански“ се проведе практически занятия с ученици от паралелка „Аниматори в туризма“, при ПЕГ „Й. Екзарх“.

- на 15 юни в двора на ЕВК „Св. С. Врачански“ се проведе „Игрите на баба и дядо“, с ученици от 3-те класове на НУ „Св. С. Врачански“.

- на 23 юни в двора на ЕВК „Св. С. Врачански“ се проведе работилница за традиционната уредба на българския възрожденски дом, с ученици от ОУ „Кирил и Методий“, с ръководител Н. Стоянова.

- на 23 юни се състоя работилница за изработка на предмети от глина, с деца от предучилищната група на ОУ „В. Левски“.

- на 24 юни в двора на ЕВК „Св. С. Врачански“ се отбеляза празникът Еньовден, съвместно мероприятие на РИМ-Враца и Терапевтичен комплекс „Узунови“.

- на 1 юли отдел „Музейни образователни програми“ участва във Фестивал на приключенията във Врачански Балкан чрез провеждането на интерактивна игра-работилница „В обувките на археолога“.

- на 5 юли се състоя работилница за изработка на амулети, съвместно мероприятие с НЧ „Развитие“ – 1869.

- на 12 юли се състоя работилница за изработка на кукли с народно облекло, съвместно мероприятие с НЧ „Развитие“ – 1869.

- на 14 юли се проведе „Игрите на баба и дядо“, съвместно мероприятие с НЧ „Фар“ – 1930, с. Паволче.

- на 19 юли в двора на ЕВК „Св. С. Врачански“ се проведе работилница за традиционната уредба на българския възрожденски дом, съвместно мероприятие с НЧ „Развитие“ – 1869.

- на 20 юли се проведе работилница за изработка на кукли с народно облекло, съвместно мероприятие, с НЧ „Фар“ – 1930, с. Паволче.

- на 21 юли се проведе работилница за изработка на предмети от глина, с деца от Обществен център „Стимул“.

- на 26 юли се проведе работилница за изработване на възрожденски къщи, съвместно мероприятие с НЧ „Развитие“ – 1869.

- на 28 юли се състоя работилница за изработка на амулети, съвместно мероприятие с НЧ „Фар“- 1930, с. Паволче.

- на 9 август в двора на ЕВК „Св. С. Врачански“ се проведеха „Игрите на баба и дядо“ по програмата „Лято в библиотеката“, съвместно с детския отдел на Читалище „Развитие“.

- на 11 август се проведе работилница „Ролята на предметите в традиционния бит на българите“ – мултимедийна презентация и подреждане на пъзели, съвместно мероприятие с Народно читалище “Фар 1930“.

- на 11 и 18 август отдел „Музейни образователни програми“ организира интерактивни игри „В обувките на археолога“. Играта беше свързана с откриването на древни артефакти, които са реплики на едни от най-ценните предмети и съкровища, които притежава нашия Музей. Участниците имаха възможността да се потопят в работата на истинските археолози и да получат основни познания за богатствата на Враца.

- на 16 август в двора на ЕВК „Св. С. Врачански“ се проведе работилницата „Народната носия-специфика и самобитност“, по програмата „Лято в библиотеката“, съвместно с детския отдел на Читалище „Развитие“.

- на 18 август се проведе работилница за изработка на традиционен обреден хляб, украсен с различни декоративни мотиви, съвместно мероприятие с Народно читалище „Фар 1930“.

- на 19 август отдел „Музейни образователни програми“ получи три интересни настолни игри от миналото – Римски шах „Рота“, Дама и Алкерк. Тези игри бяха любезно предоставени от Центъра за неформално образование и културна дейност АЛОС с възможност всеки посетител на музея можеше и може свободно да поиграе на тях.

- на 23 август в двора на ЕВК „Св. С. Врачански“ се проведе работилница за традиционната уредба на българския възрожденски дом, по програмата „Лято в библиотеката“, съвместно с детския отдел на Читалище „Развитие“.

- на 21 септември в двора на ЕВК „Св. С. Врачански“ се проведе работилница свързана с работа на тъкачен стан и плъстене на вълна, съвместно мероприятие с фондация „Пътят на траките“.

- на 1 октомври Тихомир Машов проведе среща с класовете по анимация и туризъм към ПЕГ „Йоан Екзарх“ – Враца. Тази среща беше част от съвместната ни работа по провеждане на практически занятия на училището и РИМ-Враца. Часът беше посветен на опознавателна тема за основните зали и експозиции в музея, като това стана чрез интерактивна игра „Търсачи на символи и съкровища“.

- на 6 октомври отдел „Музейни образователни програми“ към РИМ-Враца проведе интерактивен урок и игра на тема „Що е това музей?“ с ученици от 2-ри „Б“ клас при СУ „Христо Ботев“ - Враца.

- на 18 октомври в двора на ЕВК „Св. С. Врачански“ се проведеха „Игрите на баба и дядо“ с ученици от ОУ „В. Левски“, с ръководител П. Димитров.

- на 25 и 26 октомври отдел „Музейни образователни програми“ проведе интерактивни игри свързани с културно - историческото наследство на град Враца. Те бяха част от програмата „Бъди ентузиаст, търси съкровища!“ на ПЕГ „Екзарх Йосиф“ по проекта „Еразъм +“.

- на 22 ноември беше публикувано едно от поредицата видеа, представящи културно-историческите богатства на Враца и нашия край, през погледа и разбирането на младите хора. В него ученици от Профилирана езикова гимназия - Враца, паралелка „Аниматори в туризма“ разказаха за два от най-характерните архитектурни паметници във Враца. това са Куртпашовата кула и Кулата на Мешчиите. Видеоето е изработено в

резултат на сътрудничеството между Регионален исторически музей – Враца и Младежки център – Враца.

- на 14 декември се проведе занимание пред XII Г клас, специалност „Аниматор в туризма“; под ръководството на *Тихомир Машов* и Маргарита Осенска, учениците дискутираха редица тематични проблеми, свързани с туризма, анимацията и рекламата в тази сфера.

- на 8-ми декември отдел „Музейни образователни програми“ заедно с отдел „Нова история“ към РИМ-Враца гостуваха на 2-ри „Б“ клас от СУ „Христо Ботев“ - Враца. Темата на открития урок беше свързана с предстоящите коледно-новогодишни празници, като децата трябваше да изработят коледни картички..

- на 9 декември се проведе работилница за изработка на кукерски маски, с ученици от ОУ „Кирил и Методий“, с ръководители Н. Стоянова и О. Цолова.

Според анализа на *Тихомир Машов* провеждането на интерактивни игри и занимания към различни възрастови групи постига своите добри резултати. Продължава да се върви по пътя, по който дадено събитие да се представя интересно, полезно и атрактивно. През 2021 година се наблегна върху конкретни програми, събития и проекти благодарение на натрупания опит, които имаме в съвместната работа с редица училища, институции и организации. През изминалата година отделът постигна постоянство в своята работа с паралелката „Аниматори в туризма“ към ПЕГ „Йоан Екзарх“ – Враца. Беше сключен договор за съвместна работа и практика на конкретните паралелки.

През изминалата година отдел „Музейни образователни програми“ продължи да показва и усъвършенства в развитието на онлайн рубрики, видеоклипове и предавания, които станаха естествена част от нашата работа. При постоянно променяща се конюнктура Машов продължи да търси решения и методи, за справяне с трудната обстановка за реализиране на плановите задачи.

През 2021 година РИМ–Враца (Централна сграда и ЕВК „Св. Софроний Врачански“) бе посетен от **10 858** лица (при 8 729 за 2020; 20 511 за 2019; 19 511 за 2018; 21 982 за 2017; 28 238 за 2016; 21 години) в това число **10 409 българи** (при 8 600 през 2020 г и 19 463 през 2019 години) и **449 чужденци** (при 129 през 2020; 1048 през 2019 и 1025 през 2018 години). Бяха изнесени **116** беседи, уроци и информации (при само 14/2020; 418/2019; 269/2018; 523/2017; 503/2016; 360/2015). Посетителите при реализиране на мероприятия в двата обекта са 1 272, с което **общият им брой става 12 130**.

Музейните експозиции са посетени от 187 групи (при 49 през 2021) от които 126 в Централната сграда на музея (при 29 през 2021) и 61 в ЕВК „Св. Софроний Врачански“ (при 20 през 2021). Реализирани са 39 събития с физическо участие (при 57 през 2020) и 20 броя онлайн събития (при 13 през 2020 година).

Данните показват известно съживяване на интереса към нашите експозиции, независимо от ограничителните заповеди и мерки, което е добра индикация в сравнение с предходната 2020 година при непроменени условия без прекъсване на работният режим на експозициите през почивните и празнични дни. Посочената информация не отразява гледанията на нашите изяви във виртуалните платформи, които са отразени в друг раздел.

Въпреки ограничителните мерки през 2021 година констатираме значителен ръст на т.н. „семеен туризъм“, който до известна степен компенсира липсата на туроператорска активност. В резултат на това приходите от билети, продажби, услуги и наем са 41 754 лв (при 11 704 лв през 2020 и 37 135.39 лв през 2019 година), което за тези неблагоприятни за работа условия е добро постижение.

Методическа работа, връзки с обществеността и реклама:

Специалистите от отдел Етнография *Недка Димитрова*, *Силвия Гарванска*, *Йоана Нанкова* и *Александра Тодорова*) целогодишно оказваха методическа помощ на Община Враца, читалища, училища, детски заведения, студенти и граждани.

На 27 февруари бе оказана методическа помощ на ученици, участващи по проект, финансиран от Национален фонд Култура, с ръководител Памела Велкова.

На 3 юни *Йоана Нанкова* оказва методическа помощ на ученици от ПЕГ „Й. Екзарх“, относно изготвянето на презентация за експозициите на ЕВК „Св. С. Врачански.“

На 12 ноември *Йоана Нанкова* оказва методическа помощ на студенти от Югозападен университет „Неофит Рилски“, относно традиционната врачанска сватба.

Поради установената извънредна епидемиологична обстановка в България, за втора поредна година отчетите на археологическите проучвания се проведоха в онлайн формат в платформата ZOOM и бяха излъчвани на живо, чрез стрийм в YouTube. Съгласно установената програма на 24 и 25 февруари 2021 г. археолозите Г. Ганецовски, Н. Торбов и Ал. Петрова представиха пред Секцията по интердисциплинарни изследвания и Археологическа карта на България на НАИМ-БАН, научни отчети на осъществените под тяхно ръководство през 2020 г. теренни археологически издирвания във връзка с инвестиционни намерения за добив на варовик във Врачанско и наблюдения при изграждането на скоростен Път I-1 (Е-79) „Мездра-Ботевград“ Лот 1 и Лот 2.

В периода от 01 до 08 март археолозите *Георги Ганецовски*, *Нарцис Торбов* и *Александра Петрова* представиха според установената програма, чрез онлайн платформата ZOOM и в излъчване на живо в YouTube научни отчети на проведените през 2020 г. редовни археологически проучвания на ръководените от тях обекти пред отделните тематично профилирани Секция за праистория, Секция за антична археология и Секция за средновековна археология на НАИМ-БАН. Отчетени бяха археологическите експедиции в Оходен – Валога, Мездра – Калето от Г. Ганецовски, в м. Градище край прохода Вратцата от Н. Торбов и в м. Манастирски дол ЮИ от Враца от Ал. Петрова.

Изнесени са специализирани беседи и лекции свързани с уникалните археологически находки от Враца на археологическия обект Градище пред ученици от град Враца (*Н. Торбов*).

На 19 февруари уредникът *Нели Стоянова* участва с беседа за Васил Левски на награждаването на призьорите в осмото издание на младежкото състезание „Чиста и свята република...“, организирано от Ученически общински съвет и Младежки дом – Враца, под патронажа на „Програма за патриотично възпитание“ – Област Враца. Състезанието е под формата на национален конкурс за есе на тема „10 размисли от тефтерчето на Васил Левски“.

Нели Стоянова отбеляза поредно участие в 74 туристически поход по стъпките на Ботевата чета „Козлодуй – Околчица“, по време на което даде интервю за Нова телевизия и изнесе екскурзоводски беседи като представител на РИМ – Враца в местността Ботева поляна и на лобното място на Христо Ботев във Врачанския Балкан.

През периода от м. януари до м. април *Христина Христова* участва в поредица от работни срещи проведени в Профилирана природо-математическа гимназия по повод отбелязване на 50-та годишнина от създаването на училището. Христова оказва методическа помощ при подготовката и реализацията на постоянна експозиция в ППМГ „Акад. Иван Ценов“ – Враца свързана с историята на учебното заведение и подреди експозиционните витрини в залата. Училищната експозицията „Из историята на училището“ беше открита официално на 10 май.

През м. април *Христина Христова* предостави на Община – Враца снимки и информация за ФК „Ботев“ – Враца. През м. юни *Христина Христова* предостави на краеведа Петър Вутов материали от фонда на отдела свързани с историята на с. Елисейна.

През м. декември *Христина Христова* взе участие в комисия за идентификация на постъпили като дарения в Исторически музей – Оряхово снимки, документи и вещи, свързани с историята на град Оряхово и региона. Тя изнесе тематични и специализирани беседи пред посетители на музея и изготвяше справки свързани с дейността на отдела и предоставяше информация за Културния календар и Информационния бюлетин на музея. През цялата година оказва съдействие при изготвянето на идейните проекти за рекламните материали свързани с различни прояви, събития и дейности на музея.

Уредниците в отделите „Археология“, „Етнография“, „История на България XV-XIX век“, „Нова история“ и Най-нова история“, съвместно с колегите им от отделите „Връзки с обществеността“ и „Музейни и образователни програми“, активно оказваха съдействие на ученици, студенти, докторанти и доктори от различни учебни заведения, за подготовка на изпити, курсови, дисертационни и научни разработки, както и на ученици от Враца.

Уредниците на художествената галерия целогодишно предоставяха информация на гражданите за експонираните изложби и ги запознаваха с творческия път на авторите им и конкретно за произведенията, представени в изложбените зали. Галеристите взеха участие при издаване на удостоверения за произведения изнасяни в чужбина, които не представляват културна ценност за държавата.

На 21 януари в Малката зала на ХГ се проведе курс по рисуване с ученици от кръжока по изобразително изкуство към Младежки дом-Враца с учител Росица Стоянова. Това мероприятие се проведе под ръководството на завеждащ отдел ХГ „Иван Фунев“ при РИМ-Враца *Христо Божков*.

На 2 август в Малката зала на ХГ „Иван Фунев“ под ръководството на *Христо Божков* и Росица Стоянова се проведе ателие-рисуване и скулптура с ученици от кръжока по рисуване към „Младежки дом“-Враца. Тази съвместна проява бе посветена на 95 години от рождението на видния врачански скулптор Цвятко Йорданов.

Художествената галерия в лицето на *Милен Василев* взе дейно участие в помощ на Стопанския отдел. Уредниците се отзоваваха в помощ на колегите при необходимост при поддръждане на текущите изложби.

През месец март *Георги Ганецовски*, *Нарцис Торбов* и *Александра Петрова* изготвиха мотивирани предложения – проекти за финансиране на археологическите проучвания в м. „Валого“ край село Оходен, община Враца; в м. „Манастирски дол“ край град Враца; в м. „Градище“, край прохода Вратцата и на многослоен обект Мездра-Калето по програмата за предоставяне на целева финансова подкрепа за теренни археологически проучвания и теренна консервация през 2020 година на Министерство на културата.

От уредниците в отдел „Археология“ и *Йоана Нанкова* са изготвени съдебно-оценителни исторически и археологически експертизи на предадени в РИМ-Враца материали от ОД на МВР-Враца, РУ-Враца, РУ-Козлодуй и РУ-Бяла Слатина по образуване от следствието и прокуратурата досъдебни производства. С постановления за назначаване на експертиза от м. февруари до м. декември са възложени общо 13 /тринадесет/ експертизи по досъдебни производства, образувани от ОД на МВР-Враца, Сектор БОП – Враца, Отдел „Западен“ при ГДБОП – МВР, РУ – Враца, РУ – Мездра и РУ – Оряхово. Експертите са изготвени както следва: от Н. Торбов – 1 бр.; от Ал. Петрова – 2 бр.; от Й. Нанкова – 2 бр.; съвместно от Н. Торбов и Й. Нанкова – 4 бр.; съвместно от Й. Нанкова и Ал. Петрова – 4 бр. Общият брой на предметите, приети като веществени доказателства за идентификация възлиза на 847 броя, от тях монетите са 665 броя.

Изнесени са **беседи и лектории** пред ученици и туристи от страната и чужбина на археологическите обекти „Оходен-Валого“, „Мездра-Калето“ и „Градище“.

РИМ–Враца съхрани своята активност по отношение на популяризаторската работа предвид затихналият заради пандемията културен и научен живот на града. До колкото бе възможно се използваха всички възможности чрез пресата, електронните медии и виртуалното пространство да се представят музейните изяви. Традиционно културно-историческото наследство, опазвано и показано в експозиционните ни зали и археологическите обекти, както и нашите музейни изяви, бяха обект на голямо внимание от страна на местни, национални и чуждестранни телевизионни, както и електронни медии, които заснемаха репортажи, документални филми и научнопопулярни материали. С интервюта, коментари, участия в самостоятелни рубрики или общи програми наши колеги се представиха пред: БНТ1 (Георги Ганецовски, Силвия Гарванска); НОВА ТЕЛЕВИЗИЯ (Георги Ганецовски; Недка Димитрова); БТВ (Георги Ганецовски); ТВ ВРАЦА (Георги Ганецовски, Александра Петрова, Нарцис Торбов; Нели Стоянова; Силвия Гарванска, Христо Божков и Тихомир Машов); РИМЕКС ТВ (Георги Ганецовски, Александра Петрова, Силвия Гарванска); Телевизия СКАТ (Александра Петрова, Нарцис Торбов); БНР/РАДИО ВИДИН (Георги Ганецовски, Недка Димитрова, Силвия Гарванска, Йоана Нанкова, Александра Петрова, Нарцис Торбов, Христо Божков); ДАРИК РАДИО (Георги Ганецовски); радио НОТ FM (Нарцис Торбов, Александра Петрова); MediaNews BG (Александра Петрова, Нарцис Торбов); БТА (Георги Ганецовски, Александра Петрова, Нарцис Торбов, Мирослава Топалова); за в-к КОНКУРЕНТ (Георги Ганецовски; Нели Стоянова; Христо Божков); за в-к ВРАЦА ДНЕС (Нели Стоянова); за Общинския вестник „МЕЗДРА XXI век“ (Георги Ганецовски, Христо Божков); вестник СЕВЕРОЗАПАД ДНЕС (Христо Божков); Информационна агенция „ВРАЦА ПЛЮС“ (Силвия Гарванска).

През годината във връзка с определени събития и чествания Христина Христова редовно предоставяше снимки и информация за публикации на колеги, институции, медии, организации, училища и частни лица, свързани със справки или работа по докторантури.

За поредна година потвърждаваме, че тази разнообразна медийна активност на музейните служители е признак за динамичните изяви на уредниците, свързани с многобройните музейни събития, което може само са ни радва, както и запазването на устойчив интерес в медийното пространство към РИМ-Враца – едно красноречиво доказателство за водещата роля на институцията както на местно, така и на национално ниво. Приятно впечатление прави присъствието на почти всички уредници в репортажите и предаванията на ТВ ВРАЦА.

Рекламно-информационният център на музея продължи да функционира в изпълнение на отговорната задача за популяризиране на институцията ни и културно-историческото наследство на Врачански регион в електронните медии и виртуалното пространство. *Пламен Петков* регулярно актуализира информацията в нашия интернет сайт, обогатяван с разнообразен текстови и фотоматериали и Facebook страницата на музея, насищана с разнообразен снимков материал и видео-клипове. С помощта на *Христина Христова* и директорът на музея регулярно издаваше дигиталния вариант на месечния бюлетин за дейността на музея; с помощта на *Христина Христова* и *Христо Божков* изготвяше плакати, покани, грамоти и благодарствени писма относно събитията, проведени в музея. Пламен Петков извърши заснемане на кратки видеоклипове за Youtube канала на музея. Активно се реализираха излъчвания на живо във Facebook страницата на музея. Бяха направени 106 Facebook публикации, които имаха общо 96 832 гледания, 2 273 харесвания и 393 споделяния. За Youtube канала на музея са заснети и обработени 19 видеоклипа, представящи музейната дейност (особено във време на пандемия).

През изминалата година в Музейната библиотека са постъпили 632 нови книги, което е добър резултат. Читатели ни посещаваха сравнително рядко, което се обяснява с ограничителните пандемични мерки, но винаги са обслужвани качествено. Ползватели на Библиотеката са предимно музейният колектив, студенти, любители на историята и частично колеги от другите културни институции в града. Отново ще повторим, че Рекламно-информационният център успешно развива дейностите си в две направления. Това са *интернет пространството, заедно със социалните мрежи и реклама и рекламни материали*.

В първото направление *интернет и социални мрежи* Пламен Петков добре се справя с предизвикателствата по актуализиране на сайта на музея и в редовното издаване на дигитален вариант на месечния бюлетин за дейността на музея. Профилът на РИМ–Враца във facebook има устойчив ръст на преглежданията и харесванията. В комбинация с множеството запитвания към музея от страна на „фейсбук-гърсачите“, свързани с нашата история и работа - можем спокойно да отбележим, че РИМ-Враца е интересна и привлекателна виртуална дестинация.

Официалният сайт на музея – през изминалата година, беше периодично обновяван с актуалната ни информация. За отчетения период са изготвени 12 броя месечен информационен бюлетин в електронен вариант, популяризиран своевременно в интернет пространството. Продължава поддържането на официалния музеен сайт – www.vratsamuseum.com.

Във второто направление *реклама и рекламни материали* свързано с копиране и сканиране на документи с обработка на снимкови материали на колеги и посетители, както и фото заснемане на част от музейните събития Пламен Петков получаваше необходимата помощ от *Христина Христова и Христо Божков*. Той продължи да осигурява логистиката по отношение на техническата поддръжка на остаряващата компютърната техника в музея.

Може да се заключи, че културно-масовата и популяризаторска работа на музея през изтеклата година запази своето много добро ниво въпреки крайно неблагоприятните условия, които в някои моменти водеха до напрежения. Въпреки това от казаното се вижда, че културния афиш на РИМ–Враца за 2021 година остана все така богат на реализирани събития, а инициативите в областта на популяризаторската дейност – разнообразни и целенасочени, макар и повечето от тях, осъществени във виртуалното пространство. Запази се сериозна активност и устойчивост в честотата на провежданите мероприятия; в предлагане на по-широк спектър от иновативни, атрактивни и достъпни за повече участници инициативи.

През 2021-ва година специалисти от РИМ–Враца, самостоятелно или в партньорство, разработиха, спечелиха или участваха в **проекти** по различни програми.

През изминалата година РИМ-Враца кандидатства с три проекта за целево финансиране на теренни археологически проучвания от държавния бюджет чрез Министерство на културата, един от които беше класиран, финансирани и успешно реализирани (Проект за редовно археологическо проучване на селище от ранния неолит и обреден център Оходен-Валога, *Георги Ганецовски*). Целевото финансиране в тази посока от страна на Държавата дава тласък за добри резултати в посока на изучаване и опазване на културното наследство са красноречиви. Надявам се, че тази подкрепа от централните институции ще продължи и през следващите години за да не се чувстваме сами в усилията ни по изучаване, опазване и представяне на културното наследство във Врачанско.

Отдел „Връзки с обществеността“ участва в разработката на два проекта към Министерство на културата и Национален фонд „Култура“.

В първият проект към Министерство на културата на тема „Помощ за книгата 2021 г.“, *Теодор Вълков и Доротея Владова* оказаха техническа помощ на доц. д-р *Нарцис Торбов* при изготвянето на проект за каталог, свързан с Рогозенското съкровище. Идеята бе да се направи нов и модерен каталог за 35-та годишнина от откриването на една от най-уникалните находки на нашето време, а именно Рогозенското съкровище. За съжаление проектът не бе одобрен.

По вторият проект към Национален фонд „Култура“ на тема „Едногодишна целева субсидия за подпомагане на дейността на държавни, общински и регионални институти“, *Теодор Вълков* оказа техническа помощ на *Иванка Станиславова и Маргарита Стоянова* при изготвянето и качването му на специална платформа. Проектът имаше за цел да подпомагане разходите за електроенергия през второто полугодие на 2021 г. В последствие подаденият проект бе спечелен и успешно реализиран.

Не на последно място трябва да посочим добрата работа на отдел „Художествена галерия“ (*Христо Божков и Милен Василев*) по изготвения проект за Каталог по случай 55-та годишнина на галерията, който беше спечелен и успешно осъществен.

Работата на отдел „Фондове“ (*Рапица Цветкова и Петя Митова*) през изтеклата година работата остана без промяна, съобразно с отговорностите по нормативните изисквания и функции на музея, свързани със събирателската, фондовата и експозиционната работа. Интензитетът на работа запази относително високо ниво заради усилията в реализиране на експозиционната дейност, приемането и предаването на различните гостуващи изложби (наши и външни) и постъпващите ДКЦ от финализираните съдебни дела в полза на музея. През годината бяха проведени едва 4 идентификационни и фондови комисии (при 4 през 2020; 7 за 2019; 8 за 2018; 7 за 2016 и 6 за 2015 години), което също се обяснява с пандемичната обстановка. Изготвени бяха 257 експертни заключения.

Новите постъпления се обработваха в срок и съгласно действащите изисквания. Редовно се извършваше дезинфекция на фондохранилищата и експозиционните площи и се поддържаха системата за температурен и влагов режим. Фондовичките подпомагаха уредниците в подготовката на организираните от музея изложби и мероприятия. Във връзка с временни изложби, изложбени кътове, публикации, справки и други цели, за музейни специалисти и външни ангажименти, отделът е предоставил за ползване необходимите предмети, документи и снимки. Това са: на 25 февруари за РИМ-Плевен „С духа на ботевци“ – гостуваща изложба; 07 май „Престилчена феерия“, Дом на енергетика, гр. Козлодуй – гостуваща изложба; „Постъпления във фондовете на РИМ–Враца през 2020 г.“; Изложба „Детски свят“; „Възрожденско педагогическо образование“ – изложба по повод 140 години; изложба „Педагогическо образование във Враца“ и Временен експозиционен кът по повод 145 г от преминаването на Ботевата чета.

Както споменахме във всички помещения се поддържа необходимият температурен и влагов режим. Там, където влагоуловителите не работеха в края на годината след закупуване на нови, можем да заключим, че всички хранилища са оборудвани с работеща техника. Извършен беше и планираният ремонт на помещението за съхраняване Научния архив.

Работата на отдел **Художествената галерия** (*Христо Божков и Милен Василев*) при РИМ–Враца бе реализирана по утвърдения план. Изложбите, които не се случиха, бяха осуетени поради пандемичните ограничения или поради други обективни причини, както бе споменато по-горе. Осъществяват се контакти с художниците с цел организиране на изложби, които да допълват дейността на галерията.

Извършена е пълна дезинфекция на фондохранилищата на Художествената галерия, в които е поддържан необходим температурен и влагов режим. Констатирана е голяма нужда от реставрация на определени творби на известни наши художници, както

и от рамкиране на творби, които поради тази причина не участват при подреждането на изложбите.

Защита на движими и недвижими културни ценности, реставрация и консервация.

Дейността на **реставрационно-консервационното ателие** (*Галина Томова*) бе съсредоточена върху обработката на ритмично постъпващият многоброен керамичен и друг материал, главно от археологически разкопки, теренни обхождания, експертизи, фондови комисии и дарения. Както в предходните години, така и през изминалата 2021-ва работата в ателието бе съсредоточена върху обработката на ритмично постъпващия материал от провежданите през годината археологически разкопки, както от теренни обхождания, от фондови комисии и дарения.

В началото на годината работата продължи с обработка на керамичния материал от проведените през 2020 г. археологически разкопки в местността Калето, гр. Мездра. Керамичният материал бе обработен, сигниран, подходящо съхранен и предаден във връзка с предстоящите археологически отчети.

От 25 февруари до 10 март бяха взети, почистени и върнати обратно 38 броя сребърни съдове от постоянната експозиция „Градски бит“ на отдел „Етнография“.

На 29 март в ателието постъпи за обработка керамично съдче, дарение от Сийка Кънова Танкова от гр. Враца – от землището на с. Алтимир. Съдчето бе почистено, реставрирано, подходящо тонирано и предадено на съответния уредник.

От 12 април започна обработката на ДКЦ от проведеното спасително археологическо проучване по трасето на път Е-79 ЛЮТ 2 в землището на с. Лютидол. Същите ритмично постъпваха за обработка до 28 юни постъпилите за обработка материали бяха окончателно готови и предадени на 23 октомври (40 броя) на съответния уредник.

На 29 юни в ателието постъпиха за обработка керамични фрагменти от ранен неолит, РЖЕ, Късна античност и Късно средновековие от обект № 2 при с. Дърманци, Община Мездра, път Е-79 – чиято обработка засега предстои. От същия керамичен материал на 7 юни постъпи за обработка лалевидно съдче, което бе окончателно готово и предадено на 28 юни, същото бе почистено, укрепено, липсващите елементи оформени с гипс и тонирано.

В края на октомври и началото на ноември в ателието постъпи за обработка керамичния материал от проведените археологически разкопки в местността „Валого“ - с. Оходен. Същият бе обработен, сигниран и подходящо съхранен.

От края на месец ноември в ателието започна обработката на постъпилия керамичен материал от проведените археологически разкопки в местността Калето – гр. Мездра. Около половината от керамиката бе измита, изсушена и обработена. Оформиха се около 6 съда за реставрация, която предстои. Остава за работа другата половина, която трябва да бъде обработена до края на януари 2022 г.

През цялата година *Галина Томова* се грижеше за редовно снабдяване на ателието с най-необходимите за работа материали и пособия.

Извършени са полеви почиствания и реставрационни работи на открити при разкопките керамични материали (*уредниците в отдел „Археология“*).

Георги Ганецовски, Нарцис Торбов и Александра Петрова участваха в подготовката и реализирането на междуведомствени комисии по приемане резултатите от археологическите наблюдения или от спасителни археологически проучвания на територията на Врачански регион и съседните области.

През отчетния период отдел „**Стопански дейности**“ (*Светлин Бориславов и Пламен Томов*) се справяше с изпитания и предизвикателства от най-разнообразен характер – техническо обезпечаване на мероприятия и изложби, отстраняване на аварии

и ремонти по ВиК, модернизирани и автоматизирани на осветителни и електро-инсталации, снегочистване, реагиране на всякакви непредвидени обстоятелства и ситуации. Пламен Томов продължи с инициативност и висок професионализъм да обновява остарялата ни електро-инсталация. Изразявам увереност, че в случай на нужда заради остарелите и несъобразени със съвременните изисквания отоплителни, пожаро-известителни, електрически и осветителни системи ще има компетентна и своевременна намеса.

Продължаваме да се надяваме в осъществяването на проект на Община Враца с наше участие, за изпълнение на дейности по енергийна ефективност, в присъединяването на музея към програмата „Красива България“ или ангажираност по програмата за капиталови разходи за реализиране на належащи ремонтни работи. Всички сериозни проблеми, а именно течащите покриви на къщите в ЕВК „Св. Софроний Врачански“, неремонтирания и несаниран административен блок на Централната сграда, са поставени пред общинското ръководство. От казаното в началния раздел на доклада се вижда, че проявяваме достатъчна активност, съобразно финансовите си възможности за поетапно ремонтиране и подновяване на интериорни и екстериорни музейни пространства, както остарялата музейна техника, така и на електро инсталацията. Но поради твърде ограничения финансов ресурс, можем да си позволим само най-належащите музейни участъци.

Светлин Бориславов прояви завидни качества по организиране на ремонтните работи и високи изисквания при тяхното реализиране. Той продължи енергичните си действия за подобряване работата на отдела за оптимизиране на наличното имущество, за своевременно снабдяване на колегията с необходимите материали и консумативи и за ефективна експлоатация на огромните музейни пространства, за логистично подсигуриране при провежданите ремонти, какъвто беше ремонтът на помещенията в приземния етаж и стълбището в Централната сграда на музея. Определено неговата дейност може да бъде само поощрявана. Поддържаше се в изправност служебния автомобил на музея и неговото ползване бе контролирано по целесъобразност.

Хигиенизирането, поддържането и обслужването на музейните експозиции, административните помещения и външни площи остава изключително трудно само с две щатни хигиенистки (*Цветанка Ценова и Нина Йолова*), които продължават да изпълняват задълженията си стриктно и съвестно. При необходимост личният състав се разпределяше по зали и по график да подпомага хигиенизирането на площите в Централна сграда, какъвто беше случаят с отсъствието на Цветанка Ценова през лятото, но той не беше спазван. Чрез програмите от „Бюро по труда“, само временно се облекчава ситуацията. Изтече програма за заетост на предоставената ни една бройка за поддръжка в ЕВК „Св. Софроний Врачански“ и ЕВК „Никола Войводов“ и сега сме в очакване на нова програма, защото откритите площи на музея остават без поддръжка.

Тук отново ще повторим някои хронични проблеми, отбелязвани в докладите от предходни години, но нерешени поради невъзможност да се справим с тях сами. Те с течение на времето се задълбочават, а някои от тях са стигнали и критичната си точка, изискваща спешни мерки. За пореден път ги представяме:

- *Екстремно ниските температури през зимата в експозиционните зали.* Поради невъзможността за отопление на повечето експозиционни зали чувствително спада посещаемостта на музея в студените месеци. Ниските температури и високата влажност оказват пагубно влияние и върху изложените експонати. През отчетния период климатичните работеха добре и в това отношение бяхме относително по-спокойни. Климатикът в зала „Рогозенско съкровище“ при правилна поддръжка работи безупречно;

- *Състояние на сградния фонд.* Продължаваме борбата с течовете на някои места в Централната сграда на музея, които системно нарушават вътрешната мазилка и

облицовка на сградата. Те са причинени от архитектурни дефекти в остарялата сграда. От ремонтна дейност се нуждаят къщите-музеи в ЕВК „Св. Софроний Врачански“ и сградата на възрожденското училище „Възнесение“.

- *Състояние на фондохранилищата.* Отново констатираме недостига на пространство за депа, особено при отдел „Художествена галерия“, обстоятелство, което бе коментирано по-горе. Определени са някои малки помещения за спомагателен фонд за историческите отдели и отдел „Археология“, но те няма да решат проблема. Единствено „се отпущва“ натрупването на кашони с материали в реставрационното ателие. Остава висящ проблема за подмяна на пукнатите стъкла на оберлихтовете в Голямата зала на галерията. Необходимо е в голямата зала на Художествена галерия да се монтират насочваща осветителна система, за да се приближим още една крачка (след свършеното в Малката зала на художествената галерия) до съвременните критерии за модерни галерийни пространства. Продължаваме да търсим варианти за допълнителни помещения за съхранение на материали, подлежащи на обработка, на архивни материали и новопостъпващи културни ценности.

Системите за електронна охрана работят добре, поддържани от фирма „БАТ СЕКЮРИТИ“. Проблемите, възникващи с техниката за видеонаблюдение са отстранявани своевременно, като и физическата охрана е оборудвана с нова модерна система. Въоръжената охрана на Централната сграда, осъществявана от фирма „СИТИ“ ООД, успешно изпълняваше своите отговорни функции.

Вече почти 9 години действа и се развива във възходяща линия **Музейният бутик** за продажба на сувенири и рекламни материали в Кулата на Куртпашовите. *Лидия Кръстева*, отговорник за обекта, подпомагана в почивните дни от *Петя Гачовска*, успешно се справят със задачите по окомплектоване на щандовете, снабдяване и отчитане на стоките, кореспонденция с фирмите-доставчици, усвояване на сложния софтуер за складови наличности и продажби. Тяхната активност и инициативност за реализиране на продажби, може само да се поощрява. Продължава да се разширява асортиментът на предлаганите атрактивни сувенири и рекламни материали на достъпни цени. Разпространяват се материали, свързани с историята и забележителностите на нашия град – потребност за посетителите на музея и града. Вторият и трети етажи на обекта продължават да функционират като част от музейните експозиционни пространства.

Повишаване **квалификацията** на музейните специалисти е естествена стъпка към пълноценната им професионална реализация. Това касае както специалността, така и компютърните умения. Констатираме известно подобрене на компютърните умения, показани нагледно в предадените отчети и планове на музея. Въпреки това все още се подготвят текстове при използване на съвършено вредния излишен бутон от клавиатурата за табулация. Това е очевиден признак за мързел и неграмотност, защото при обработка на текста се оказва, че се налага цялостно преработване, за да добие правилен вид. Елементарно правило е при работа с текст той първоначално да бъде форматиран със зададени шрифт, размер на шрифта, отстъпи и междуредия. Това се учи в началните училища.

По отношение на **дисциплината** в музея е констатирано известно задържане на относително добро ниво. Остава действително да се спазват правилата от някои колеги, така, както други съвестно и коректно го правят. Основен проблем остава неспазването на работното време, което ощетява институцията.

Продължава периодичното скупчване на определена група кафепиесици за време надхвърлящо нормативно признатата рамка от кодекса на труда. Този тип демонстрация на „трудова ангажираност“ пред врачанската общественост занапред ще се санкционира съобразно трудово-правната уредба.

Отново припомням, че всички ние работим в *престижна институция* и имаме отговорността за компетентно и професионално изучаване, опазване и представяне на културното наследство. По мое мнение професионално и коректно свършената работа означава липса на конфликти и интриги. Крайната цел е резултатност, заслужаваща съответното добро възнаграждение, видно от случилото се в края на изтеклата година.

Работата на музейната колегия в административно отношение продължи да се ръководи от утвърдените, често променяни и действащи *нормативни документи*. Това са актуализираните и новоприети на общо събрание Етичен кодекс на служителите в РИМ–Враца, Правилник за вътрешния ред и работа в РИМ–Враца, Вътрешни правила за организация на работната заплата и други възнаграждения на персонала в РИМ-Враца, Колективния трудов договор на РИМ-Враца и Длъжностните характеристики, които при необходимост ще бъдат актуализирани. Вече функционират и критериите за атестиране работата на всеки служител в музея. Ръководството на музея стриктно ще следи за спазване на работното време; за спазване на ангажиментите, произтичащи от заповедите за дежурствата в музейните сгради и изпълнението на служебните задължения съобразно длъжностните характеристики. Исканите от нас увеличения на възнагражденията за музейните работници, логично означават по-качествен продукт в работата, резултатност, присъственост, изпълнение на плановите задачи, стриктно спазване на служебните ангажименти, на работното време и на дисциплината. През годината синдикалната организация запази своите позиции сред музейната колегия, в която някои са се включили единствено и само по обясними финансови причини и заради лични изгоди.

В заключение подчертавам, че изминалата 2021 година, протече с поредните дози динамика, предизвикателства, изненади и амбиции, но продължаващата пандемия осезателно промени битието ни, както в личен, така и в професионален план. Налага се с повече адаптивност да намерим правилните решения за да продължим напред във високо отговорната ни кауза. Това до голяма степен зависи от екипността, мотивацията за работа, разумът и отдадеността на всеки от нас.

Като цяло дейността на РИМ–Враца бе успешна. Въпреки пандемията, намерихме решения и осъществихме повечето задачи, благодарение изобретателността и дисциплината на някои колеги при спазването на служебните задължения и стриктното реализиране на плановите задачи, за което ги поздравявам. Въпреки някои обективни и субективни пропуски, представените в годишния отчет постижения са стойностни, забележими и оценени по достойнство от културната ни общественост. Във времена на пандемия кристализира мисията на Музея за подобряване на психологическия климат и укрепване на вярата, че изпитанията ще бъдат преодоляни. Институцията ни запази репутацията си на авторитетен регионален научно-изследователски и културно-просветен център с трудната задача, да стимулира така необходимото, особено за младите хора, чувство за Родолубие.

А предизвикателствата, които ни очакват не са никак приятни: това са драстичното повишение на електроенергията; рязкото поскъпване на услугите от фирми и физически лица; рестрикциите, свързани с ковид пандемията, които сякаш нямат край; инфлацията, която „изяжда“ трудовите ни възнаграждения, за сметка на постоянно нарастващите такива за работещите в сферата на образованието и редица други проблеми, възникващи в повечето случаи непредвидено!

НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ:

Christova-Penkova M., A. Petrova. Objets de Veneration personnelle, provenant de Vratitza. – In: Volume dedicated to PONTICA LIII, MUZEUL DE ISTORIE NAȚIONALĂ ȘI ARHEOLOGIE CONSTANȚA, ROMANIA, 2021, 371-380.

Ганецовски, Г, Н. Торбов, Н., Ал. Петрова. Теренно археологическо издирване във връзка с инвестиционно намерение – добив на скалнооблицовъчни материали на фирма „Минтиис-Майнинг ЕООД в землищата на с. Габаре и с. Драшан, община Бяла Слатина. – Археологически открития и разкопки през 2020 г, под печат.

Ганецовски, Г. В. Митева. Археологическо наблюдение на строителни дейности на обект: път I-1 (E79) Мездра-Ботевград, ЛОТ 2 от км 161+367 до км 174+800, етап 1. – Археологически открития и разкопки през 2020 г, под печат.

Ганецовски, Г., В. Митева. Редовно археологическо проучване на раннеолитното селище в м. Валоба (Долната лъка) край Оходен, община Враца. – Археологически открития и разкопки през 2020 г, под печат.

Петрова А., Н. Торбов. Редовно археологическо проучване на обект „Средновековен манастир „Света Троица” и Късноантична църква в местността Манастирски дол” край Враца. – Археологически открития и разкопки през 2020 г, под печат.

Петрова, Ал., Н. Торбов, Г. Ганецовски. Теренно археологическо издирване в землището на с. Горна Кремена, общ. Мездра, обл. Враца във връзка със съгласувателна процедура на инвестиционно намерение за добив на варовик на „ЕКО СОЛАР 2010“ ООД, град Карлово в площ „Хоризонт“ - Археологически открития и разкопки през 2020 г, под печат.

Петрова, Ал., Н. Торбов. Теренно археологическо наблюдение във връзка със строителните дейности при изграждането на високоскоростен Път I-1 (E-79) „Мездра-Ботевград“, Лот 1 от км 174+800 до км 194+164.89 - Археологически открития и разкопки през 2020 г, под печат.

Торбов, Н., Мария Христова-Пенкова, Ал. Петрова. Редовно археологическо проучване на многопластов археологически обект в местността Градище, край прохода Вратцата. - Археологически открития и разкопки през 2020 г, под печат.

Торбов, Н. Спасителни археологически проучвания на обект: Структура с цилиндрична форма в ЦГЧ на град Враца, на паркинг между улица "Плиска" и ул. "Кетхудов" - Археологически открития и разкопки през 2020 г, под печат.

Торбов, Н, Ал. Петрова, Г. Ганецовски. Теренно археологическо издирване, в землище на с. Старо село, общ. Мездра, обл. Враца и с. Долна Бешовица, общ. Роман, обл. Враца, площ "Тангра-изток" във връзка с инвестиционно намерение за добив на варовик на „Лайм Рок“ ООД град София - Археологически открития и разкопки през 2020 г, под печат.

ДРУГИТЕ ЗА НАС

„Нов поглед върху изследванията за сабите на Христо Ботев“, в-к „Конкурент“, 2, 08.01.2021.

„Нов поглед върху изследванията за сабите на Христо Ботев“ (продължение), в-к „Конкурент“, 4, 15.01.2021.

„Тъне в забрава мястото, където е открито Рогозенското съкровище“, в-к „Северозапад днес“, 4, 15-18.01.2021.

„Размирните години края на XVIII – началото на XIX век във Врачанско“, в-к „Конкурент“, 6, 22.01.2021.

„Програма за зимните четения на РИМ-Враца през 2021 г.“, в-к „Северозапад днес“, 6, 22-25.01.2021.

„Размирните години края на XVIII – началото на XIX век във Врачанско“ (продължение), в-к „Конкурент“, 8, 29.01.2021.

„Нашият град Враца“, в-к „Северозапад днес“, 8, 29.01.2021-01.02.2021.

„Напук на течове и неотоплени зали врачанският музей отчете добра година“, в-к „Северозапад днес“, 9, 2-4.02.2021.

„Размирните години края на XVIII – началото на XIX век във Врачанско“, в-к „Конкурент“, 10, 05.02.2021.

„Богданов се ангажира с паметен знак в Рогозен“, в-к „Конкурент“, 11, 09.02.2021.

„Размирните години края на XVIII – началото на XIX век във Врачанско“ (продължение), в-к „Конкурент“, 12, 12.02.2021.

„Коронавирусът промени музея и във Враца“, в-к „Конкурент“, 12, 12.02.2021.

„Забележителностите във Врачанско никак не са за подценяване“, в-к „Конкурент“, 12, 12.02.2021.

„Говориха за Рогозенското съкровище“, в-к „Конкурент“, 13, 16.02.2021.

„Присъствието на Враца и врачани в живота и революционното дело на Васил Левски“, в-к „Северозапад днес“, 14, 19-22.02.2021.

„Санстефанска България – Митичният блян на Българите“, в-к „Конкурент“, 17, 02.03.2021.

„Врачанската жена в историята“, в-к „Конкурент“, 20, 12.03.2021.

„Врачанската жена в историята“ (продължение), в-к „Конкурент“, 28, 09.04.2021.

„В памет на Върбан Бояджийски“, в-к „Мездра XXI век“, 6, 6-20.05.2021.

„Враца отново е домакин на театрален фестивал“, в-к „Конкурент“, 46, 22.06.2021.

„Международен културен фестивал започна във Враца“, в-к „Северозапад днес“, 46, 22-24.06.2021.

„90 години от рождението на Върбан Бояджийски“, в-к „Мездра XXI век“, 16, 26.08-09.09.2021.

„Не за ден, а за епоха на съединението да говорим“, в-к „Северозапад днес“, 62, 3-7.09.2021.

„Българи от Враца и Врачанско – доброволци в Сръбско-турската война през 1876 г.“, в-к „Северозапад днес“, 67, 21-27.09.2021.

„Искат пари за спешен ремонт на военни паметници във Врачанско“, в-к „Конкурент“, 72, 19.10.2021.

„Сдружение „Благотворни приятели“ осигури средства за нови открития край Мездра“, в-к „Конкурент“, 76, 02.11.2021.

„Започнаха археологическите проучвания на „Калето““, в-к „Мездра XXI век“, 21, 04-18.11.2021.

„Краеведи с проучвания за трапезата в Северозапада“, в-к „Северозапад днес“, 79, 5-8.11.2021.

„Спомняме си за Тодор Ваков с изложба в музея във Враца“, в-к „Конкурент“, 78, 09.11.2021.

„Редят изложба по повод юбилей на художник“, в-к „Северозапад днес“, 80, 9-11.11.2021.

„С над 150 находки приключват разкопките на Калето“, в-к „Северозапад днес“, 81, 12-15.11.2021.

„С внушителен брой археологически находки приключва сезона на крепостта „Калето““, в-к „Конкурент“, 80, 16.11.2021.

„Приключи последният археологически сезон на „Калето““, в-к „Мездра XXI век“, 22, 18.11-02.12.2021.

„XVIII Регионална краеведска конференция“, в-к „Мездра XXI век“, 22, 18.11-02.12.2021.

„Фигура с пищни форми и мъжки обеци намериха врачански археолози“, в-к „Северозапад днес“, 87, 3-6.12.2021.

„С изложба галерия празнува юбилей“, в-к „Северозапад днес“, 87, 3-6.12.2021.

„Деца направиха кукерски маски“, в-к „Северозапад днес“, 90, 14-16.12.2021.

„Занаятчици дариха експонати за нова зала“, в-к „Северозапад днес“, 90, 14-16.12.2021.

„50 години градска художествена галерия“, в-к „Мездра XXI век“, 24, 16.12.2021-13.01.2022.